

**„... A KOLOZSVÁRI HAGYOMÁNYOK ALAPJÁN...”
BUDAY ÁRPÁD, A SZEGEDI ARCHAEOLOGIAI INTÉZET
ALAPÍTÓJA**

PINTÉR-NAGY KATALIN

A Kolozsvárról Szegedre költözött egyetemre 1924-ben kinevezett Buday Árpádnak és munkatársának, Banner Jánosnak alapjaitól kellett felépíteni az Archaeologiai Intézetet. A római koros régész Buday érdeklődésétől az Alföld régészeti emlékei eléggé távol álltak, ezért elsődleges feladatának azt tekintette, hogy előteremtse az intézet munkájához szükséges anyagi és infrastrukturális háttérrel. A szegedi intézetnek három fő alapeladatát határozta meg: a tanárképzésben és az ismeretterjesztésben való aktív részvétel, elméleti és gyakorlati ismeretekkel egyaránt felvértezett régészek, muzeológusok képzése, valamint tudományos kutatások végzése a Dél-Alföldön. Buday több szempontból is egykori mestere nyomdokaiba lépett, számos ponton folytatta Pósta megkezdett munkáját, több tekintetben átvette oktatói és intézetvezetői vívmányait, módszereit.

Kulcsszavak: Buday Árpád, Banner János, Szeged, Archaeologiai Intézet, szegedi régészeti iskola

Keywords: Árpád Buday, János Banner, Szeged, Institute of Archaeology, archaeology school of Szeged

1. Bevezetés

Buday Árpád (1879–1937), egy Maros menti településről származó, tehetséges egykori nagyenyedi diák 1898-ban kezdte meg tanulmányait a kolozsvári egyetemen. Másodéves hallgatóként lett szakdíjnok a kolozsvári egyetem Pósta Béla által újjászervezett Érmészeti és Régészeti Intézetében és az Erdélyi Múzeum-Egyesület Érem- és Régiségtárában, ami meghatározó jelentőségű volt a pályafutása szempontjából (1. kép). Buday 20 évig dolgozott Pósta mellett, mestere „jobbkezévé” vált. A ranglétra szinte minden lépcsőfokát kijárta ebben az időszakban, majd Pósta 1919-es halálát követően az utóda lett: az intézet és az EME Érem- és Régiségtárának vezetője.¹ Az első világháború végi események, a trianoni békeszerződés hatására Buday élete alapjaiban változott meg, ami Erdély, a kolozsvári egyetem és az Érem- és Régiségtár elhagyásához vezetett. Munkásságát nézve azt látjuk, hogy több szempontból is egykori mestere nyomdokaiba lépett, számos ponton folytatta Pósta megkezdett munkáját, több tekintetben átvette mestere oktatói és intézetvezetői vívmányait és módszereit. Jelen tanulmányban a két világháború közötti szegedi Archaeologiai Intézet² létrejöttének és működésének első nagy korszakát, az 1924 és 1937 közötti periódusát vizsgálom, elsődlegesen Buday Árpád intézetszervező tevékenységére fókuszálva.³

Budayt a magyar közoktatási miniszter 1924. május 12-én nevezte ki a Kolozsvárról Szegedre áttelepült egyetem Archaeologiai Intézetének élére (2. kép).⁴ Még ez év augusztusában költözött át

¹ FJTE RI 1937, 1–24; VINCZE 2002; VINCZE 2004; VINCZE 2007; VINCZE 2009a; VINCZE 2014, 110–121.

² A szegedi egyetem régészeti intézetének neve a két világháború között kétféleképpen található meg a hivatalos iratokban: 1924-től 1934-ig Archaeologiai Intézetnek, majd 1934-től Régiségtudományi Intézetnek nevezték (ALMANACH 1925, 57; ALMANACH 1934, 136, 138; ÉVKÖNYV 1936, 79).

³ Köszönettel tartozom Kulcsár Valériának és Kürti Bélának a hasznos tanácsaikért, segítségükért. Külön köszönöm Vincze Zoltán Leventének önzetlen, szíves tanácsait, útmutatásait, melyekkel rengeteget segített a kutatásaim során, valamint köszönöm Walter Rékának a Pósta Bélát és tanítványait ábrázoló festmény digitális szerkesztését.

⁴ Buday egyik levelében megemlíti, hogy a bölcsészkar már az egyetem Szegedre költözésekor, 1921-ben meghívta őt a régészeti intézet élére, de ekkor még nem fogadta el a felkérést (MNL CSML VIII. 16. [1932–1933] 6. doboz, 11. Folyóirat iratboríték, 47/1932–33).

1. kép. Pósta Béla és tanítványai, Kovács István, Roska Márton, Buday Árpád, Létay Balázs (a Buday család szalonját ábrázoló fotón /MFM I Gy ltsz. 2019.2.2./ látható festmény digitális szerkesztése: Walter Réka)

Fig. 1. Béla Pósta and his students, István Kovács, Márton Roska, Árpád Buday, Balázs Létay (digitally edited painting shown on the photo depicting Buday's parlor)

ben határozta meg a szegedi intézet vezetőjeként a céljait, melyek szempontjából kiváló párhuzamot lehet vonni egykori, kecskeméti származású mestere, Pósta Béla és közte. Ezt talán munkatársa, Banner János fogalmazta meg a legfrappánsabban: „Buday úgy érezte, hogy ha a kecskeméti származású Pósta Béla Erdélyben olyan soha nem látott módon szélesítette ki a régészeti kutatást, neki, a marosludasi származású volt nagyenyedi diáknak – ha már a sors idevetette – az Alföld-kutatáshoz

a család Szegedre, és szeptemberben megkezdődött az egyetemi munka.⁵ Fontos hangsúlyozni, hogy a szegedi régészeti intézet már korábban is létezett, legalábbis nevében. Megbízott igazgatója Csengery János klasszika-filológus, műfordító, a Latin Filológiai Intézet vezetője volt. Az intézet tényleges munkatársa Banner János, aki már 1924 februárjától adjunktusként működött.⁶ Maga az intézet ekkor egy szobából és néhány bútordarabból állt a Dugonics téri központi épületben (a mai rektori hivatal épületében).⁷ Ahogy Banner János fogalmazott: „szomorú szegénység, az elhagyott gazdagság helyett,” utalva itt a kolozsvári jól felszerelt intézet és a szegedi intézmény kezdeti állapota közötti kontrasztra.⁸

A római kori régészetre specializálódott Buday Árpád számára szülőföldje, Erdély ideális terep volt (például a porolissumi ásatásai, *limes* kutatásai).⁹ Szeged, az egykor a római *limes* „túloldalán” fekvő barbaricum Particon ebből a szempontból a lehető legrosszabb választásnak bizonyulhatott a számára.¹⁰ Buday ennek fényé-

⁵ MNL CSML VIII. 16. (1924) 1. doboz, 1. Bölcsészeti kar iratboríték, 281/1924–25; BESZÁMOLÓ 1929, 349; FJTE RI 1937, 7; VINCZE 2014, 121.

⁶ Banner János (1888–1971) Buday Árpád Szegedre költözése előtt, 1924 tavaszától dolgozott az Archaeologiai Intézetben, amelyet Budayval közösen építettek ki. Tudományos érdeklődése a kezdetben központi helyet betöltő néprajzról viszonylag korán áttérte az őskor régészetére. Banner szorgalmazására és irányításával indultak meg az intézet dél-alföldi régészeti kutatásai, melyekből az Alföldi Régészeti Kataszteri Intézet nőtt ki. Buday 1937-es halálát követően Banner irányította az intézetet, 1941–1942 között a bölcsészkar dékáni tisztét is betöltötte. 1946-ban elhagyta Szegedet, és a budapesti egyetem ősrégészeti tanszékének irányítását vette át (MÉL 2001).

⁷ MNL CSML VIII. 16. (1924) 1. doboz, 1. Bölcsészeti kar iratboríték, 281/1924–25; BESZÁMOLÓ 1929, 214–215; FJTE RI 1937, 7; BANNER 1990, 56–57. „Egy egyablakos kis szoba állt rendelkezésre egy hosszú asztallal, egy-két szekrénnel s vagy 60 kötet könyvvel...” (BESZÁMOLÓ 1929, 214).

⁸ FJTE RI 1937, 7. Hogy mennyire kétségbeejtő lehetett Buday számára az új intézet állapota, jól mutatja a debreceni múzeum őrének, Zoltai Lajosnak írt levele: „... Nekünk semmink sincs, s még annál is rosszabb, hogy a vidéki múzeumok ezt nem akarják elhinni nekünk. ... Ezért arra kérem kedves Bátyám, hogy adjon azt és annyit, ami felelősen van. ... Ami ott felesleges, az nekünk szívesen várt kincs, melyet megbecsülünk, s amelyért hálásak vagyunk és a magyarok istene is megáldja érte!” (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 4. Múzeumok, gyűjtemények iratboríték, 28/1924–25).

⁹ VINCZE 2014, 114–116; PÁNCZÉL–VASS 2017, 26–29. Erről részletesen ugyanebben a kötetben lásd Visy Zsolt, Vass Lóránt és Szabó Ádám tanulmányait!

¹⁰ Buday Szegedre költözését követően saját kutatási területével csak marginálisan foglalkozott, főként egy témában jelentek meg tanulmányai (BUDAY 1926; BUDAY 1927a; BUDAY 1929; BUDAY 1930). Szakmai tevékenysége elsősorban konferenciákon való részvételben és tanulmányutakban nyilvánult meg. Ilyen kicsi szeletnek tekinthető egy nemzetközi kongresszus (Comitato Permanente per l'Etruria) Firenzében és Bolognában 1928-ban, amelyre támogatást kért az oktatási minisztertől (MNL CSML VIII. 16. [1927–1928] 3. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 199/1927–28). Ezt a kérvényt azonban nem támogatta a minisztérium (MNL CSML VIII. 16. [1927–1928] 3. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 203/1927–28). 1928-ban a Német Birodalmi Régészeti Intézet (Archäologisches Institut des Deutschen Reiches) létrejöttének 100. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségre és konferenciára Buday Árpádot is meghívták, és a szegedi egyetemet képviselte a rendezvényen (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 332/1928–29, 350/1928–29; MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 225/1928–29; BESZÁMOLÓ 1930, 195). Munkatársával, Banner Jánossal több hónapos ösztöndíjat nyertek el, tanulmányútjuk során 1933 és 1934 tavaszán Görögország területén számos helyre ellátogattak, például Athén, Kréta, Spárta, Olüm-pia, Knosz, Szaloniki stb.) (MNM RAHA 2003. 151./XXI; MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 440/1933–34; MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 8. Egyetemi hatóságok iratboríték, 398/1933–34; BANNER 1990, 104). Kutatói pályája során egyetlenegy téma kötötte szorosabban az Alföldhöz, 1913-ban a bácskai, valószínűleg római sáncokat mérte fel, gyűjtött róluk adatokat (BUDAY 1913; ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 368–369; IVANIŠEVIĆ–BUGARSKI 2018, 223–239).

2. kép. Buday Árpád a professzori sarokszobában, háttérben a mestere portréjával
(Veres Magdolna tulajdona, Marosvásárhely)

Fig. 2. Árpád Buday in his professory corner room with his master's portrait in the background

kell megszerezni és megadni minden segítséget.”¹¹ Ennek szellemében Buday a szegedi Archaeologiai Intézetnek három fő alapfeladatát határozta meg: a tanárképzésben és az ismeretterjesztésben való aktív részvétel, elméleti és gyakorlati ismeretekkel egyaránt ellátott régészszakemberek, muzeológusok képzése, valamint tudományos kutatások végzése a Dél-Alföldön. Ez utóbbihoz szorosan kapcsolódott az a törekvés is, hogy külföldi szakemberekkel építsenek ki szakmai kapcsolatokat.¹² Tehát Buday legfőbb feladatának tekintette, hogy előteremtse szegedi intézete számára a színvonalas oktatáshoz és kutatáshoz szükséges megfelelő anyagi és infrastrukturális háttér: helyiségeket, személyi állományt, könyvtárat és régészeti gyűjteményt.¹³ Az egyetem által biztosított átalány-költségvetés nem volt elegendő ezeknek a terveknek a megvalósításához, saját bevételekből próbálták finanszírozni az intézet megalapozásához és működtetéséhez szükséges anyagiakat.¹⁴ Még Buday szegedi kinevezését megelőzően, 1924 tavaszán Banner János körlevelet küldött ki az ország számos intézményébe, pénzintézetekbe, magánszemélyekhez stb., és a segítségüket kérte, hogy anyagiilag támogassák az intézetet. Ezt a törekvést 1924 őszén tovább folytatták Buday vezetésével. Ezek a segélykérő levelek azonban, különösen kezdetben, csekély eredményre vezettek,¹⁵ ennek ellenére a későbbiek folyamán

¹¹ BANNER 1990, 57.

¹² MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 303/1926–27; MNL CSML VIII. 16. (1927–1928) 3. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 24/1927–28; MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 52/1928–29.

¹³ MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 303/1926–27.

¹⁴ Buday rendszeresen kérvényeket írt a VKM miniszterének, az egyetem rektorának, hogy az intézet felépítéséhez, működtetéséhez, fejlesztéséhez szükséges költségeket előteremtse. A minisztériumhoz és a rektorhoz intézett kérvények azonban csak ritkán vezettek eredményre (például MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 18. Rektori hivatal, 220 (219)/1924–25; MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 449/1926–27; MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 230/1926–27).

¹⁵ Ahogy visszaemlékezésében Banner is megfogalmazta, csak néhány intézménytől érkezett pozitív válasz, és „nevetséges összeget” kaptak tőlük (BANNER 1990, 56). Az intézet legnagyobb támogatója Széchenyi Aladár volt, aki 1 millió koronát adományozott, kisebb összegekkel még támogatta az intézetet például az Egri Takarékpénztár (50.000 korona), a Heves Megyei Takarékpénztár (10.000 korona), az Ercsi és Vidéke Takarékpénztár (25.000 korona), a szolnoki Mezőgazda-

jó páran, főként egyesületek, rendszeresen támogatták az intézet kutatómunkáját.¹⁶ A saját, „nem hivatalos” bevételüket minden esetben az ásatásokra és a *Dolgozatok* folyóirat kiadására fordították, ennek összege változó volt, általában elérte a hivatalos, egyetemi átalányuk felét, de olykor ezzel a bevétellel megduplázták az egyetemi költségvetést.¹⁷

2. Az intézet alapjainak megteremtése

2.1. Infrastrukturális háttér

Első lépésben mind az oktatásra, mind a kutatásra megfelelő termek, terek szükségeltettek. Az egyetem 1925-ben kapta meg a vasúti Leszámloló Palotát, ahol több intézet lelt új otthonra. Buday tudatosan, a jövőre gondolva igényelt termeket az új épületben.¹⁸ Tekintélyének és eltökéltségének köszönhetően az intézet jelentős területeket kapott az egykori állami vasutak ingatlanának harmadik emeletén, az épület a mai Egyetem utca és a Batthyány utca sarka felőli, déli és nyugati oldalában.¹⁹ A Buday által előzetesen tervezett 12 helyiségből 8-at kapott meg ténylegesen az intézet, ezek 278 m²-t foglaltak el. A fennmaradt alaprajzokból, iratokból, visszaemlékezésekből egyértelműen megállapítható az intézeti helyiségek elhelyezkedése. Buday, majd halála után Banner János professzori szobája a Batthyány és az Egyetem utca találkozásánál található sarokszobában volt. A sarokszobától északi irányba, az Egyetem utcával párhuzamosan a 3 gyűjteményi szoba helyezkedett el, majd ezt követte a 12 fős szeminárium²⁰ és a 30 fős tanterem.²¹ A mai Batthyány utcával párhuzamos épületszárnyban helyezkedett el a gyakornoki és az adjunktusi szoba, valamint a laboratórium.²² Ez utóbbi a laboráns altiszt territóriumja volt. Itt dolgoztak a fotók előhívásán, kidolgozásán és a régészeti leletek restaurálásán.²³ A tantermekhez tartozó folyosót mindkét oldalon lezárták, és a gyűjtemény anyagaiból

sági Takaréktár (MNL CSML VIII. 16. [1923–1924] 1. doboz, Pénzkezelés és levelezés iratboríték, 30/1923–24; MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 6. Körlevelek és válaszok iratboríték, 203/1924–25). Ez volt az az időszak, amikor a korona teljesen elértektelenedett, összehasonlításképpen 1924-ben a Magyar Numizmatikai Társulatban az intézet évi tagsági díja 40.000 korona volt, a régészeti intézet által szervezett ismeretterjesztő előadások belépő díja egy főre 5000–15000 korona között mozgott 1925-ben (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 9. Tudományos társulatok iratboríték, 37/1924–25; MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 13. Vidéki előadások iratboríték, 154/1924–25).

¹⁶ A bányászati főhercegi uradalom éveken át támogatta a területén zajló intézeti ásatásokat, így került elő például a bányászati kun és honfoglalás kori női sír is (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 4. Csanádmegyei ásatások iratboríték, 113/1925–26). Buday emellett évi rendszerességgel írt különböző egyesületeknek, intézményeknek, és anyagi támogatást kért tőlük (például MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 18. Rectori hivatal iratboríték, 220 (219)/1924–25; MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 449/1926–27; MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 230/1926–27). A Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület (például MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 1. Ószentiváni ásatások iratboríték, 330/1925–26; MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29; MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 11. Folyóiratok iratboríték, 223/1929–30), az Egyetem Baráti Egyesülete (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 18. Csanád megyei kutatások iratboríték, 301/1924–25, 298/1924–25, 390/1924–25), a Szeged városi önkormányzat, a Dugonics Társaság, a Csanádmegyei Történelmi és Régészeti Társulat (HALMÁGYI-TÓTH 2002, 196; SIPOS 2017, 176–184) évi rendszerességgel támogatta az intézet ásatásait és/vagy a folyóiratuk kiadását (MNL CSML VIII. 16. [1932–1933] 6. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 29/1932–33).

¹⁷ 1929-ben a saját maguk által gyűjtött bevétel közel 3000 pengő, 1931-ben 2200 pengő, míg 1932-ben 1700 pengő volt, ezzel párhuzamosan az egyetemi átalány viszonylag azonos, állandó mennyiségű évi bevételt jelentett (például 1929-ben és 1932-ben 3100 pengő, 1931-ben 3300 pengő) (MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 27/1929–30; MNL CSML VIII. 16. [1931–1932] 5. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 34/1931–32; MNL CSML VIII. 16. [1932–1933] 6. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 29/1932–33). Hangsúlyozandó, hogy bár Budayék ezeket a pluszforrásokat „nem hivatalos pénzeknek” nevezték, ez azonban csak annyit jelentett, hogy nem az egyetemről érkezett ez a bevétel. Az egyetem gazdasági hivatalának ezeknek az összegeknek a beérkezéséről és elköltéséről is szigorúan elszámoltak.

¹⁸ Buday eredetileg minimálisan 12 helyiséget kérvényezett 1924 őszén: „igazgatói irodát,” „segédtanerők dolgozói helyiségét,” szeminárium szobát, 3 laboratóriumi helyiséget („preparáló”, fényképező és raktár), 5 termet a gyűjteménynek (ebből kettőt a régészeti leleteknek, kettőt a néprajzi tárgyaknak, egyet a numizmatikai gyűjteménynek), egy repozitórium helyiséget (ahol az ásatásból bekerülő, feldolgozásra váró anyagot tárolnák), valamint a földrajzi intézettel közös használatú előadótermet (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 7. Helyiség iratboríték, 47/1924–25). Megjegyzendő, hogy sem a korábbi, sem a későbbi iratanyagban vagy egyéb forrásokban nincs szó arról, hogy az Archaeológiai Intézetnek szándékában állt volna néprajzi gyűjtemény felállítása. Valószínűleg Banner inspirálhatta, de a Néprajzi Intézet 1929-es létrejöttével ez teljesen irrelevánssá vált.

¹⁹ MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 7. Helyiség iratboríték, 47/1924–25; BESZÁMOLÓ 1929, 214–215.

²⁰ MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 371/1926–27.

²¹ MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 371/1926–27.

²² MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 7. Helyiség iratboríték, 47/1924–25; BESZÁMOLÓ 1929, 214–215; BANNER 1990, 61–62.

²³ MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 7. Helyiség iratboríték, 47/1924–25; MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 180/1929–30; BANNER 1990, 61–62.

3. kép. A szegedi Archaeologiai Intézet alaprajza az 1930-as években
(MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok iratboríték, 189/1929–30)
Fig. 3. Ground-plan of the Szeged Archaeological Institute in the 1930s

rendeztek kiállításokat. A kezdeti nehézségeket mutatja, hogy a termek berendezésére nem kaptak pluszforrásokat, és a bútorok jelentős részéhez különböző intézmények selejtezései során jutottak hozzá jutányos áron,²⁴ valamint letétként kaptak meg,²⁵ és ezeket próbálták alakítani.

Az Archaeologiai Intézet vezetője már ekkor, 1925-ben jelezte, hogy előreláthatólag 5–10 évig lesz elegendő ekkora terület az oktatói és a kutatómunka végzéséhez. 1930-ban a bölcsészkar épület területének újabb felosztásakor lehetőség nyílt arra, hogy az intézet újabb területeket szerezzen.²⁶ Ennek köszönhetően 1930 áprilisában alapterülete jelentősen bővült, 278 m²-ről 305 m²-re.²⁷ A helyiségek száma ugyan kevésbé módosult (egy sötétkamrával egészült ki), de méretük jelentősen gyarapodott, és az intézet szobáinak elrendezése jelentősen megváltozott (3. kép). A mai Egyetem utcával párhuzamosan, közvetlenül a professzori szoba mellett helyezkedett el az adjunktusi szoba, a laboratórium, egy gyűjteményi raktár és két gyűjteményi szoba, a Batthyány utcával párhuzamosan pedig a gyakornoki szobából kialakított könyvtár, a szemináriumi szoba és a 70 fősre bővült

²⁴ Többek között a budapesti Gólyavár, az egykori Leszámloló Palota, a makói internátus leselejtezett bútorait szerezték meg és alakították át (MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 58/1926–27; MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29).

²⁵ Például a szegedi Horthy Kollégiumtól kaptak letétbe „könyves állványokat” (MNL CSML VIII. 16. [1927–1928] 4. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 111/1927–28), 1930-ban az egyetem Földrajzi Intézete adományozott 4 üveges tárlót (MNL CSML VIII. 16. [1930–1931] 5. doboz, 6. Múzeumok és könyvtárak iratboríték, 14/1930–31).

²⁶ MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, Helyiség iratboríték, 47/1924–25. Buday már 1929 szeptemberében jelezte és kérvényezte, hogy az intézet tevékenységei számára szűkösek a meglévő helyiségek, és az nem tudja megfelelően el látni a feladatait, ezért kéri, hogy minimálisan három „2–3 ablakos helyiséggel” bővítsék a területét. Az Archaeologiai Intézet vezetője kétféle alternatívát ajánlott a bővítésre a kari vezetésnek: vagy a mai Egyetem utcával párhuzamosan futó szárny irányába, a Magyar Művelődéstörténeti Intézet termeinek a rovására, vagy a mai Batthyány utcával párhuzamos szárny irányába, a vasúti tisztviselőlakás terhére szeretett volna terjeszkedni (MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 149/1929–30; MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 28/1929–30).

²⁷ Az Archaeologiai Intézet eredetileg 310 m²-es alapterületet szeretett volna. Összehasonlítva a többi intézet igényléseivel, megállapítható, hogy az elért eredmény mindenképpen Buday érdekvégyesítő képességét dicséri. Az épület harmadik emeletén igényléseik ellenére egyik intézet (például Néprajzi Intézet, Földrajzi Intézet stb.) területe sem növekedett az átrendezés során, kivéve az Archaeologiai Intézetét és az Egyetemes Történelmi Intézetét (MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 180/1929–30).

tanterem (4. kép). A továbbra is kiállítóhelyként használt zárt folyosót a Batthyány utca felől a sötét-kamra zárta le.²⁸ A helyiségek átalakítása mellett jutott valamennyi forrás a berendezésre is, melynek során 5 új bútor készítése mellett a már meglévő, több helyről származó, küllemükben kissé eklektikus darabokat is javíttatták, átalakíttatták, és egységesen galambszürkére festették. 1932-re készültek el a teljes átalakítással, és ekkortól már teljes pompájában látható az intézeti fotókon a gyűjtemény (5. kép).²⁹

Az intézet technikai felszereltsége is évről évre bővült. Az 1932-es nagy átalakítások során a laborba és a sötétkamrába bevezették a gázt és a vizet.³⁰ A ránk maradt iratanyag nem említi konkrétan az eszközállományt, csak annyit lehet tudni, hogy 1929-re közel 400 darabra rúgott a laboratóriumi és külső munkák felszerelési tárgyainak a száma.³¹ A jelentősebb értéket képviselő és az intézet munkájához elengedhetetlenül szükséges fényképezőgépről tudjuk, hogy csak 1928-ban tudtak saját gépet vásárolni.³²

4. kép. A szegedi Archaeologiai Intézet vetítógéppel felszerelt előadóterme az 1930-as években (SZTE RT Ad. F6362)

Fig. 4. Auditorium of the Szeged Archeological Institute with projector in the 1930s

2.2. Az intézet munkatársai

Az 1924-ben még két emberből, Budayból és Bannerből álló intézet személyi állománya az évek során fokozatosan bővült demonstrátori, gyakornoki, tanársegédi, laboráns altiszti helyekkel. További munkatársai, hasonlóan a kolozsvári intézethez, elsősorban a saját nevelésű tanítványaikból kerültek ki, és a tanulmányi teljesítmény és az intézetben végzett munka alapján választották ki a hallgatókat. Ez alól csak Oroszlán Zoltán a kivétel.³³ Buday, majd Banner, kolozsvári mintára, tudatosan

²⁸ MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 180/1929–30; MNL CSML VIII. 16. (1931–1932) 5. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 34/1931–32; MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 9. doboz, 2. Tudományos társulatok iratboríték, 29/1935–36; BANNER 1990, 61–62; KOREK 2000, 470–471.

²⁹ MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 28/1929–30; MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 189/1929–30; MNL CSML VIII. 16. (1931–1932) 5. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 153/1931–32.

³⁰ MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 189/1929–30.

³¹ MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 27/1929–30.

³² Addig a terepen Banner János gépét, a tárgyfotózáshoz pedig a laboráns altiszt, Broda Sándor a saját gépét használta (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29).

³³ Oroszlán Zoltán a *Protestáns Szemlé*ben megjelenő szegedi *Dolgozatokról* írt recenziói kapcsán került közelebbi kapcsolatba Budayval (OROSZLÁN 1927, 458–460; OROSZLÁN 1929, 458–460; BANNER 1990, 163). A Szépművészeti Múzeum munkatársának magántári kinevezését Buday támogatta, így 1936-ban Oroszlán megkapta a kinevezését, és oktatott a

5. kép. A szegedi intézet gyűjteménye az 1930-as években (SZTE RT Ad. F5613)

Fig. 5. Collection of the Szeged institute in the 1930s

egy-egy korszakra specializált hallgatókat nevelt ki. Fontos megjegyezni, hogy a kutatási feltételek és az egyetemi státusz (díjtalan gyakornoki, fizetéstelen tanársegédi pozíció) biztosítása mellett arra is hangsúlyozottan odafigyeltek, hogy tanítványaik létfenntartásáról, megélhetéséről is gondoskodjanak. Buday – ahogy munkatársa és későbbi utóda, Banner is – messze a kötelességén felül kiállt a tanítványai mellett, és támogatta őket.³⁴

Buday vezetése alatt több, általa támogatott tanítványa is az intézetben kezdte meg a pályafutását, de néhányan – főként anyagi okokból – feladták ez irányú terveiket.³⁵ Mások továbbra is Buday, majd Banner szárnyai alatt nevelkedtek, és váltak a későbbiek során a magyar régészeti kutatás kiváló szakembereivé.

szegedi egyetemen. Buday halálát követően az egykori intézetvezető óráinak egy részét Oroszlán vette át 1945-ig (RAHA 2003. 150–159./XXI; BESZÁMOLÓ 1939, 218; BESZÁMOLÓ 1947, 25).

³⁴ A régészeti intézetben jelentős hagyományai voltak annak, hogy munkatársai részt vegyenek az egyetem diákjóléti, diáksegélyező munkájában, hiszen ez a tevékenység már a kolozsvári intézet alapítójának, Póstának a munkásságában is hangsúlyozott szerepet kapott. Maga Buday már a kolozsvári egyetemen is aktív részt vállalt ebben (VINCZE 2014, 538), ami Szegeden tovább folytatódott (erről részletesen ugyanebben a kötetben lásd Osváth Zsolt cikkét!). Ez a szociális érzékenység természetesen a régészeti intézethez szorosan kötődő tanítványaival és/vagy munkatársaival szemben is aktívan megnyilvánult. Például az intézet első díjtalan gyakornokának, Bálint Alajosnak Buday nemcsak fizetést szerzett, de a lakhatásának biztosítása érdekében lakáspénz kiutalását is kérvényezte, melyet Bálint meg is kapott (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 05. Személyi ügyek iratboríték, 205/1924–25, 402/1924–25). Amellett, hogy Buday a létfenntartáshoz szükséges segélyeket, ösztöndíjakat szerzett Párducz Mihálynak, súlyos betegsége, tbc-je gyógyításában is sokat segített. A szegedi intézet vezetője kapcsolatai révén a lehető legjobb szanatóriumi ellátást biztosította Párducznak (MNL CSML VIII. 16. [1934–1935] 8. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 364/1934–35; MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 23/1935–36, 25/1935–36, 281/1935–36, 286/1935–36). Foltiny Istvánnal Buday a szentesi gimnázium érettségienőkeként találkozott. A régészeti intézet igazgatója a tehetséges, de nehéz anyagi körülmények között élő szentesi diáknak anyagi támogatást ígért a szegedi egyetemen, amely ígéretét be is tartotta (BANNER 1990, 163).

³⁵ Buday által támogatott hallgatók voltak Juhász Béla és Erdei László, akik az intézet díjtalan demonstrátoraiként dolgoztak az intézetben 1926 és 1927, illetve 1928 és 1930 között. Mindketten megélhetési okokból hagyták el az intézetet, de a későbbiekben is tartották a kapcsolatot Budayval (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 10. Személyi iratboríték, 223/1925–26; MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 10. Személyi iratboríték, 223/1925–26, 247/1925–26, 289/1925–26; MNL CSML VIII. 16. [1927–1928] 3. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 209/1927–28; MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29; MNL CSML VIII. 16. [1927–1928] 3. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 287/1927–28, 355/1927–28, 427/1927–28; MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 222/1929–30; MNL CSML VIII. 16. [1927–1928] 3. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 366/1927–28, 307/1927–28, 313/1927–28, 347/1927–28, 379/1927–28; MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 19/1928–29, 368/1928–29; MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29; MNL CSML VIII. 16. [1930–1931] 5. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 30/1930–31; BANNER 1990, 70–71).

Az intézet első gyakornoka Bálint Alajos volt, akire Buday már szegedi egyetemi működésének első félévében felfigyelt, és kérte a kartól 1925 januárjától történő felvételét. Ezt a gyakornoki állást meg is kapta,³⁶ 1930-tól pedig tanársegédként vette ki a részét az intézeti teendőkből.³⁷ 1939-ig erősítette az intézetet, amikor kinevezték a kassai múzeumba, de ennek ellenére továbbra is szoros kapcsolatot ápolt a szegedi kollégákkal.³⁸ Bálint Alajosnak a Csanád vármegyei kutatásokban volt jelentős szerepe ebben az időszakban, és azon belül is főként a középkori emlékekre fókuszált.³⁹

Párducz Mihály is már a kezdeti tanulmányai során kitűnt hallgatótársai közül a régészet iránti érdeklődésével, és 1930-tól egyetemi évei alatt díjtalan demonstrátora lett az intézetnek.⁴⁰ Az egyetemi diploma megszerzésével párhuzamosan az intézet díjtalan tanársegédévé nevezték ki. Szegedi évei alatt terelődött a figyelme az egyik legjelentősebb kutatási témájára: az Alföld római korára, és ekkor határozta meg és gyűjtötte össze első alkalommal a szarmata kori emléksanyagot Magyarországon.⁴¹

Török Gyula és Foltiny István, bár Buday életének a vége felé kerültek az intézet látókörébe, pályaorientációjukban és szakmai fejlődésük legelejében Budaynak is volt szerepe, de Banner irányítása alatt teljesebben ki.⁴²

Az intézet működtetéséhez feltétlenül szükség volt olyan segéd személyzetre, amely a gyűjtemény fenntartásához és a kutatómunka szakszerű előkészítéséhez elengedhetetlen szakértelemmel rendelkezett (például restaurálás, fényképezés stb.).⁴³ Az intézet működésének kezdeti időszakától, 1926 márciusától⁴⁴ a teljes összeomlásáig a laboráns altiszti feladatokat Broda Sándor látta el, aki már az egyetem Szegedre településétől, 1921-től kezdve az intézmény kötelékében dolgozott gondnokként.⁴⁵ Broda mint fényképész végezte az intézet tárgyi fotózását, a tárgyak restaurálását, az előadások vetítéséhez szükséges diapozítívok készítését.⁴⁶ Az intézet 1932-es bővülésével Broda már nem tudott minden feladatot ellátni, ezért egy másik „napi béres szolgálal” vagy más néven „szegődményes szolgálal” is bővült az állomány. Szakály Lajos a takarítás mellett „preparálást,” asztalosmunkát is végzett.⁴⁷ Közvetve Buday legidősebb fia, a későbbi grafikus, fametsző művész György is bekapcsolódott a munkába, a *Dolgozatok* néhány kötetének illusztrációit (összesítőket, tárgyrajkot) készíttette 1926 és 1927 között.⁴⁸

2.3. Az intézeti könyvtár

Az oktatáshoz és kutatáshoz szükséges volt a megfelelően ellátott könyvtár. Kezdetben az alapvető kötetek egy részét Budayék különböző intézmények duplumaiból ajándékként⁴⁹ vagy letétként szerezték meg,⁵⁰ több intézményhez is intéztek ilyen jellegű kéréseket. A Magyar Nemzeti Múzeum például különböző köteteket/sorozatokat engedett át letétbe.⁵¹ Számos kötetet ajándékba kaptak

³⁶ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 126/1924–25, 204/1924–25; MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 91/1929–30.

³⁷ MNL CSML VIII. 16. (1930–1931) 5. doboz, 2. Tudományos Társulatok iratboríték, 52/1930–31.

³⁸ KÖHEGYI 2002, 91–92.

³⁹ MNL CSML VIII. 16. (1938–1939) 12. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 556/1938–39, 562/1938–39, 664/1938–39, 759/1938–39; BÁLINT 1941; BANNER 1990, 140; KÖREK 2000, 473.

⁴⁰ MNL CSML VIII. 16. (1930–1931) 5. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 34/1930–31.

⁴¹ PÁRDU CZ 1931; PÁRDU CZ 1941.

⁴² Török Gyula 1934-ben lett az intézet díjtalan gyakornoka (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 440/1933–34). Buday halálakor Foltiny az egyetem hallgatója volt, majd az intézet díjas gyakornoka lett (ÉVKÖNYV 1941, 51).

⁴³ Buday erre a feladatra egy kipróbált egykori alkalmazottját, az EME Érem- és Régiségtárának altisztjét, Duka Pétert szeretett volna, ez a terve azonban nem valósult meg (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 9/1924–25).

⁴⁴ MNL CSML VIII. 16. (1925–1926) 1. doboz, 10. Személyi iratboríték, 220/1925–26, 357/1925–26.

⁴⁵ MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 5. személyi ügyek iratboríték, 158/1926–27; MNL CSML VIII. 16. (1927–1928) 3. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 169/1927–28.

⁴⁶ Először egyetemi altiszt, majd műszaki altiszt pozícióban működött a régészeti intézetben, de már az Archaeologiai Intézetbe történő kinevezése előtt is megrendelésre bedolgozott Budayéknak (MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 158/1926–27; MNM TA 6/1949; ALMANACH 1926, 82; BANNER 1990, 132, 147; TÓTH 2004, 5).

⁴⁷ MNL CSML VIII. 16. (1933–1934) 7. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 130/1933–34.

⁴⁸ Például BANNER 1926a, 73, 75, 85, 88, 90, 93, 96; BANNER 1926b, 138, 141; BANNER 1927, 141, 143, 147, 149.

⁴⁹ Többek között a Vasmegeyi Régészeti Egylettől érkeztek kötetek (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 3. Könyvtár iratboríték, 180/1925–26, 185/1925–26).

⁵⁰ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 08. Könyvkereskedők és könyvrendelések iratboríték; MNL CSML VIII. 16. (1925–1926) 1. doboz, 3. Könyvtár iratboríték, 191/1925–26, 262/1925–26, 361/1925–26.

⁵¹ Például a Magyar Nemzeti Múzeumtól (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 4. Múzeumok, gyűjtemények iratboríték, 48/1924–25, 270/1924–25, 309/1924–25).

mind magánszemélyektől,⁵² mind intézményektől.⁵³ Emellett anyagi lehetőségeikhez mérten rendszeresen vásároltak köteteket, folyóiratokat.⁵⁴

Az intézeti könyvvállomány biztos és széles körű gyarapításának egyik fontos módszere volt a kolozsvári mintára már 1925-ben elindított intézeti folyóirat, a *Dolgozatok* kiadása, mely cserealapot képezett. Az intézet magyarországi intézmények⁵⁵ mellett 1935-re Európa és más világrészek 90 intézményével, múzeumával épített ki cserekapcsolatot, ami jelentősen megnövelte a könyvtár országos szinten is nehezen beszerezhető idegen nyelvű állományát.⁵⁶ Buday kapcsolatai révén is hozzájutottak hazánkban nehezen beszerezhető könyvekhez.⁵⁷

Az intézetnek megszervezésekor még nem volt külön könyvtárszobája, 1932-ben alakítottak ki egy külön helyiséget erre.⁵⁸ Budayék intenzív munkájának köszönhetően a kezdeti 60 kötetet tartalmazó könyvtárkezdeményből az 1930-as évek közepére 1600 darabos, jelentős számú idegen nyelvű szakkönyvvel is felszerelt bibliotékát hoztak létre.⁵⁹

2.4. Az intézeti régészeti tár

Ahogy a könyvtár gyarapítása az elméleti oktatásban, úgy a régészeti gyűjtemény mihamarabbi létrehozása fontos szempont volt a képzés gyakorlati részének biztosításában. A régészeti tárnak kialakításától kezdve kizárólag az egyetemi oktatásban volt szerepe, soha nem működött nyilvános, látogatható gyűjteményként.⁶⁰ Buday odafigyelt arra, hogy az akkori szegedi múzeumnak és vezetőjének, Móra Ferencnek ne csorbítsa az érdekeit, többször is hangsúlyozva, hogy a gyűjtemény kizárólag oktatási célokat szolgál, az intézet nem kíván „régiségtárat/múzeumot létesíteni”. Ahogy fogalmazott: „...a városi múzeum régiségtára mellett, esetleg annak versenytársaként, – áldatlan vállalkozás, indokolatlan erőpocsékolás lenne” egy újabb gyűjteményt kialakítani. Ezzel párhuzamosan az is feltűnik a hivatalos jelentéseiben, hogy a kolozsvári mintát alapul véve, kívánatos lenne a szorosabb szakmai kapcsolatok kiépítése a szegedi múzeummal.⁶¹ A legmarkánsabb különbség a kolozsvári és a szegedi állapotok között tehát ebben mutatkozott meg, vagyis míg Kolozsváron az EME Érem- és Régiségtára szoros kapcsolatban állt a kolozsvári egyetem régészeti intézetével – hiszen mindkét intézményt ugyanaz a személy, Pósta Béla, majd Buday Árpád igazgatta –, addig a szegedi régészeti intézet és a városi múzeum között nem volt ilyen jellegű szakmai kapcsolat. Annak ellenére (vagy talán pont azért), hogy Buday jó baráti kapcsolatot ápolt Mórával.⁶²

⁵² Például Fettich Nándortól (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 4. Múzeumok, gyűjtemények iratboríték, 284/1924–25).

⁵³ Például a Német Birodalmi Régészeti Intézet (Archäologisches Institut des Deutschen Reiches) athéni fiókja a saját kötetiből ajándékozott a szegedi intézetnek (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 3. Külügyminisztérium iratboríték, 164/1924–25), Móra Ferenc küldött több ízben könyveket a szegedi múzeumból az intézet számára (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 10. Könyvtár iratboríték, 125/1928–29).

⁵⁴ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 08. Könyvkereskedők és könyvrendelések iratboríték; MNL CSML VIII. 16. (1925–1926) 1. doboz, 3. Könyvtár iratboríték, 191/1925–26, 262/1925–26, 361/1925–26.

⁵⁵ 1935-re 20 hazai intézménnyel álltak cserekapcsolatban (MNL CSML VIII. 16. [1934–1935] 8. doboz, 7. VKM-iratboríték, 300/1934–35), például a Szépművészeti Múzeummal (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 2. Folyóirat iratboríték, 21/1925–26) és a Magyarhoni Földtani Társulattal (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 2. Folyóirat iratboríték, 6/1925–26).

⁵⁶ Például cambridge-i, kairói, londoni, madridi, orléans-i, São Pauló-i, stuttgarti, tartui, washingtoni intézményekkel álltak cserekapcsolatban (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 17. Folyóirat iratboríték, 336/1924–25; MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 390/1924–25; BESZÁMOLÓ 1929, 214–215).

⁵⁷ A Német Birodalmi Régészeti Intézet athéni fiókjának kiadványait kedvezményes áron sikerült megszerezniük (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 116/1924–25, 146/1924–25, 153/1924–25).

⁵⁸ MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 180/1929–30; MNL CSML VIII. 16. (1931–1932) 5. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 34/1931–32; MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 9. doboz, 2. Tudományos társulatok iratboríték, 29/1935–36; BANNER 1990, 168; KOREK 2000, 471.

⁵⁹ MNL CSML VIII. 16. (1933–1934) 7. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 41/1933–34; BESZÁMOLÓ 1929, 214.

⁶⁰ FJTE RI 1937, 7–8.

⁶¹ MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 58/1926–27, 303/1926–27.

⁶² Az, hogy az egyetem Szegedre költözésekor felmerülhetett ilyen jellegű gondolat, Buday egy 1932-es leveléből tűnik ki. Azt írja, hogy 1921-ben tárgyalások kezdődtek a szegedi múzeummal azzal a céllal, hogy kolozsvári mintára itt is megkelelő lenne valósítani a múzeum és az egyetem szoros együttműködését. Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre (MNL CSML VIII. 16. [1932–1933] 6. doboz, 11. Folyóirat iratboríték, 47/1932–33). Emellett Buday Árpád az oktatási miniszterhez és az államtitkárhoz intézett leveleiben többször felveti, hogy szakmai szempontból hasznos/fontos lenne a városi múzeum régiségtára és szegedi régészeti intézet között hasonló kapcsolat kiépítése, mint amilyen Kolozsváron volt (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 52/1928–29; MNL CSML VIII. 16. [1930–1931] 5. doboz, 7. VKM-iratboríték, 130/1930–31). Buday az 1932-es levelében nyitva hagyja azt

A gyűjtemény kialakításával kapcsolatosan fő szempont volt, hogy a régészeti leletek megfelelő számban legyenek jelen a paleolitikumtól a népvándorlaskor végével/kora középpalával bezárólag, a teljes időszakot bemutatva mind a Kárpát-medencei, mind az ókori népek („ókori Kelet és a klasszikus népek”) anyagából.⁶³ Még Buday Szegedre érkezése előtt Banner János körlevet küldött ki több vidéki múzeumhoz, és gyűjteményeik felesleges érméit kérte tőlük, hogy a régészeti oktatás alapvető tárgyi feltételeit biztosíthassák. Ezen segélykérő levelek azonban ekkor csak kismértékben vezettek eredményre.⁶⁴ A régészeti tár első 4000 darabja diplomáciai úton, ajándékként, vásárlás eredményeként, letétként került be, amiben nagy szerepe volt Buday Árpádnak.

A gyűjtemény Erdélyből származó anyagainak jelentős része diplomáciai úton került a szegedi tárba. Budaynak a külügyminisztériummal folytatott levelezéséből kiderül, hogy 1924 nyarán a miniszter segítségét kérte abban, hogy Kolozsvárról egy kb. 12–15 kilogramm súlyú, „régiségeket” tartalmazó faládát szállítsanak „külügyi futárral” Magyarországra.⁶⁵ A levéltári iratokból ugyan nem derül ki, hogy milyen korú és pontosan hány tárgy került át ilyen módon a határ túloldalára, de az intézeti gyűjtemény leltárkönyvi bejegyzéseiből egyértelműen megállapítható, hogy kb. 100 darabról van szó. A „régiségek” döntő többsége, kb. 90 lelet újkőkori volt, és Tordosról származott.⁶⁶ Néhány rézkori kőeszköz a szülőfalujában, Marosgezsén került elő.⁶⁷ Csupán két tárgy volt római kori, egy ismeretlen lelőhelyről származó mécses és a Zsibón előkerült katonai diploma.⁶⁸ A leltárkönyvi bejegyzésekből tehát egyértelműen megállapítható, hogy Buday ezzel az akcióval nem a saját kutatási területéhez szükséges anyagokat szeretne volna átmenteni ily módon. Felmerül az a kérdés is, hogy ezeket a leleteket honnan hozhatta el Buday, származhatnak-e ezek a tárgyak az EME Érem- és Régiségtárából? A marosgezei kőeszközökről tudjuk, hogy Buday János, vagyis Buday Árpád édesapjának a földjéről valók.⁶⁹ A szegedi leltárkönyvi bejegyzés szerint a zsibói lelet pedig a zsibói gróf Bély

a kérdést, hogy miért nem valósulhatott meg ilyen jellegű kooperáció Szegeden. Minden bizonnyal a két, a kolozsvári és a szegedi gyűjtemény helyzetének és személyi állományának a különbözősége okozta ezt. Az EME tulajdonában lévő Érem- és Régiségtár vezetője 1862-től Finály Henrik volt, akit a kolozsvári egyetem létrejöttékor, 1872-ben nevezték ki nyilvános rendes tanárnak. Az egyesület ekkor adta át a múzeum gyűjteményeinek a kezelési jogát az egyetemnek, köztük az Érem- és Régiségtárét is, melynek a vezetője egyben a történelmi segédtudományok tanszék irányítója is volt. 1899-től, Finály halála után ezt a tanszékét alakították át Érmészeti és Régészeti Intézetté, és az új igazgatója, Pósta Béla, elődjéhez hasonlóan, az Érem- és Régiségtár vezetője is volt. Tehát Kolozsváron a kezdetektől szorosan összefonódott ezen két tisztség (VINCZE 2007; VINCZE 2009b, 76–87; VINCZE 2014, 12). Szegeden az 1920-as évek első felében Móra Ferenc volt a múzeum igazgatója, aki 1917-től töltötte be ezt a posztot, és 1904-től dolgozott az intézményben. Móra, az elismert író, a közéleti ember, a múzeum irányítója régészeti, muzeológiai ismereteit egykor a Pósta által szervezett tanfolyamon bővítette Kolozsváron (KÜRTI 2002, 78–81), azonban nem volt „tudós ember”. Valószínűleg fel sem merült lehetőségként, hogy Móra kezében összpontosuljon mindkét intézmény (a régészeti intézet és a múzeum) irányítása. Abból, hogy ezek az esetleges együttműködési tárgyalások rövid időn belül elhaltak, úgy tűnik, nem sikerült a két félnek kompromisszumos megoldást találnia.

⁶³ A korszakban még megfigyelhető rendszert követhette a szegedi tár gyűjtési szisztémája is, vagyis a középkori anyag befoglalása kezdetben valószínűleg nem lehetett a tervezett koncepció része. Legalábbis Buday egy 1920-as évekbeli jelentéséből a gyűjtés felső korszakhatárát a kora középkorban határozta meg (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 52/1928–29). Buday hivatalos jelentésében található állításának ellentmond az, hogy már az intézet megalakulásától megfigyelhető néhány középkori ásatás is, például a nyársapáti templom körüli temető (BANNER 1930), és az első átfogó kutatási tervük Békés megye középkori topográfiájának elkészítését tűzte ki célul (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 19. Békés megyei kutatások iratboríték, 230/1924–25). Az intézeten belüli szisztematikus középkori kutatások elsősorban Bálint Alajos Csanád megyei ásatásaival valósulhattak meg, de ide sorolható még például a bánykúti kun sír feltárása is (HALMÁGYI-TÓTH 2002, 196; SÍPOS 2017, 176–184).

⁶⁴ „...A Kolozsvárról menekült Ferencz József Tudomány Egyetem Archaeologiai Intézete [...] egész könyvtárát, gazdag gyűjteményeit mind elvesztette...” Banner János 20 múzeumba küldte el segélykérő levelét, köztük a gyulai, a keszthelyi, a miskolci, a nyíregyházi, a pécsi, a soproni és a szekszárdi intézményekbe. A gyűjtemény leltárkönyvi bejegyzései és a fennmaradt levéltári iratok alapján azonban csak a szombathelyi és a miskolci múzeum küldött biztosan anyagokat (MNL CSML VIII. 16. [1923–1924] 1. doboz, 7. Múzeumok iratboríték, 7/1923–24, 25/1923–24, 29/1923–24; SZTE RT Ad. ltk. 352–385, 4159–4323). Buday Kiss Lajoshoz intézett leveléből kiszűrődik, hogy mennyire elkeserítette a múzeumok passzívítása: „...Azért mégis csinálunk intézetet is, gyűjteményt is, folyóiratot is, – mert kell. S ha száz helyen nem segítenek, a százegyediken mégis akad, aki megért bennünket és támogat.” (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 2. Folyóirat iratboríték, 129/1925–26).

⁶⁵ Az ügymenet viszonylag gyorsan lezajlott, Buday még az 1924–1925. tanév megkezdése előtt, augusztus 19-én kérte a külügyminiszter segítségét, és a csomag november 26-án már Magyarországra érkezett (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 3/1924–25, 100/1924–25).

⁶⁶ SZTE RT Ad. ltk. 452–539, 549–552.

⁶⁷ SZTE RT Ad. ltk. 539, 542–545.

⁶⁸ SZTE RT Ad. ltk. 540, 541; BUDAY 1925, 26. Mára ezek a leletek elvesztek.

⁶⁹ PATAY 1961, 85–86, 119. Roska Márton a marosgezei rézkori lelőhely ismertetésében semmilyen formában nem utal arra, hogy a szegedi gyűjteményben található kőpengék korábban az EME régiségtárának a tulajdonát képezték volna (ROSKA 1942, 161), valamint az 1907-ben, Buday János ajándékozása révén az EME régiségtárába kerülő leletek között

Kálmán ajándékként került Budayhoz.⁷⁰ A Szegeden található tordosi leletek kapcsán nincsenek ilyen jellegű adataink. Nem lehet eldönteni egyértelműen, hogy közvetlenül vagy közvetve, a kolozsvári régiségtáron keresztül jutottak-e el a tárgyak a határon túlra. A ránk maradt leleteken semmiféle nyoma nincs annak, hogy a szegedi intézeti leltári számon kívül más azonosító is lett volna korábban rajtuk, ennek ellenére nem zárható ki egyértelműen, hogy 1924 előtt a kolozsvári régiségtár (esetleg még leltározatlan?) részét képezhették.

Több, főként szórványosan talált lelet ajándék útján került be a gyűjteménybe. Néhány esetben múzeumok adományoztak az intézetnek.⁷¹ A leletek többsége azonban egyetemi oktatók⁷² vagy hallgatók⁷³ ajándékként jutott az intézeti tárba. Köztük Buday ajándékai révén is gyarapodott, főként érmékkel és külföldről származó régészeti leletekkel növelte a szegedi intézet régészeti gyűjteményét.⁷⁴ Emellett az érmék egy része és néhány más tárgy az intézet sorsát a szívükön viselők és a környéken élők (például Szatymaz) adományaként került a tárba.⁷⁵

A régészeti oktatás szemléltetése érdekében a tár leleteinek gyarapítását – különösen a kezdeti időszakban – úgy oldották meg, hogy különböző intézményekből letétbe vettek át tárgyakat. A legtöbb lelet ily módon a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából került a gyűjteménybe, ahonnan főként őskori és római kori anyag (benne érmék is) érkeztek,⁷⁶ valamint a szegedi múzeum nagyszentmiklósi kincsmásolata is ily módon gyarapította egy ideig az intézeti gyűjteményt.⁷⁷

Kismértékben, de azért megfigyelhető, hogy régészeti leletek cseréjével jutottak az oktatáshoz szükséges leletanyagokhoz.⁷⁸

Különösen az érmegyűjtemény egy részét szerezték be vásárlás útján, de emellett néhány esetben egyéb régészeti anyag, főként szórványlelet jutott ily módon a szegedi tárba. Az Archaeologiai Intézet már 1925-ben engedélyt kapott arra a pénzügyminisztertől, hogy a M. Kir. Főfémjelző és Fém-

Pósta Béla nem említi egyértelműen kőpengéket (PÓSTA 1907, 36). Valószínűleg ezek a kőeszközök közvetlenül, „családon belül” kerültek a szegedi tárba.

⁷⁰ SZTE RT Ad. ltk. 541.

⁷¹ A már a 64. lábjegyzetben említett miskolci és szombathelyi múzeumon kívül a Magyar Nemzeti Múzeum a nagytétényi késő római kori érmekincsleletről egy 55 darabból álló „sorozatot” adományozott az intézetnek (MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 367/1926–27, 409/1926–27; SZTE RT Ad. ltk. 7641–7695).

⁷² Például a régészeti intézet első, névleges vezetője Csengery János itáliai római és görög antik leleteket (SZTE RT Ad. ltk. 7515–7539), Banner János érméket (SZTE RT Ad. ltk. 423–443, 6228–6240), Gedai József, a szegedi Biológiai Intézet tanára egy bronzkori edényt ajándékozott az intézeti gyűjteménynek (SZTE RT Ad. ltk. 10499).

⁷³ Például Juhász Béla, a régészeti intézet egykori demonstrátora, 17–18. századi érméket (SZTE RT Ad. ltk. 441–451), Szandtner Pál jogászhallgató dunaföldvári bronzkori szórványleletanyagot (SZTE RT Ad. ltk. 9956–10400), Vörösmarty Mihály jogászhallgató a kiskunmajsai kun leletanyagot ajándékozta az intézeti tár számára (SZTE RT Ad. ltk. 10487–10495).

⁷⁴ Buday érméket (SZTE RT Ad. ltk. 386–395) és az 1933-as, Bannerrel közös görögországi tanulmányútjukon összegyűjtött őskori és antik szórványleletanyagot ajándékozta az intézeti gyűjteménynek (SZTE RT Ad. ltk. 9594–9700).

⁷⁵ Erre jó példa Rüblein Richárd miniszteri tanácsos, aki 30 darabos, főként újkori érmékből álló gyűjteményét ajándékozta az intézetnek (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 6. Egyetemi Tanács, Bölcsészeti Kar iratboríték, 170/1925–26; 11. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 170/1925–26; SZTE RT Ad. ltk. 6025–6077). Fontos még megemlíteni az adományozók közül Krecsmárik Endrét, aki a szarvasi ásatásaiból származó neolitikus leleteket ajánlotta fel az intézetnek 1925-ben (a leletanyag ekkor a szarvasi tanítóképző tárának a részét képezte, és a szarvasi tanítóképző igazgatója készséggel kiadta ezeket a tárgyakat) (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 11. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 194/1925–26, 332/1925–26; MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 40/1926–27, 54/1926–27; SZTE RT Ad. ltk. 5751–6021). Téglás Gábor erdélyi tanár, régész hagyatékából is került néhány tárgy a gyűjteménybe. Fia, Téglás Géza törvényszéki bíró ajándékozta a leleteket a Magyar Nemzeti Múzeumnak, amely az összeset átadta a szegedi intézetnek (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 324/1928–29; SZTE RT Ad. ltk. 9042–9061). A botanikus Gyórfy Istvánt is az ajándékozók sorában látjuk, aki paleolitikus leleteket adományozott (SZTE RT Ad. ltk. 4004–4090). Emellett nagyon sok, régészet iránt érdeklődő ember ajándéka növelte az intézeti tárat (például MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 14. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 362/1924–25; SZTE RT Ad. ltk. 7507–7509, 8501, 10401–10438).

⁷⁶ 1925-ben 49 őskori és 31 római tárgyat kapott az intézet. Az őskoriak (kő- és bronzeszközök, kerámia) az ország szinte minden tájáról származtak (például Szeleta-barlang, Bodrogkeresztúr, Magyaróvár/Mosonmagyaróvár, Tószeg), míg a római kori leletek kivétel nélkül ismeretlen lelőhelyűek (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 4. Múzeumok, gyűjtemények iratboríték, 236/1924–25, 304/1924–25, 305/1924–25, 309/1924–25; 14. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 308/1924–25; SZTE RT Ad. ltk. 4004–4090). Ezeknek a tárgyaknak már csak töredéke található meg a gyűjteményben.

⁷⁷ Buday már régóta szerette volna megszerezni a nagyszentmiklósi kincs másolatát az oktatás szemléltetéséhez (MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 7. V.K.M. iratboríték, 167/1926–27), 1932-ben Móra Ferenc adta letétbe a leletegyüttes 18 tárgymásolatát az intézet számára (MNL CSML VIII. 16. [1932–1933] 6. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 25/1932–33).

⁷⁸ Például a Magyar Nemzeti Múzeummal figyelhető meg ilyen csere, amikor is főként rézkori leletekért, gipszmásolatokért hódmezővásárhely-kopáncsi és kökény-dombi leleteket adtak (SZTE RT Ad. ltk. 9527–9548).

bevéltó Hivatalhoz bekerült érmeleletekből a Magyar Nemzeti Múzeum igényeit követően a szegedi intézet is válogathasson és vásárolhasson érmeket. Így sokkal kedvezményesebben tudtak hozzájutni ezekhez, mint ha magángyűjtőktől vásárolták volna.⁷⁹ Emellett magánszemélyektől, magángyűjtőktől vásároltak főként római kori és középkori érmeket.⁸⁰

Ugyanakkor 1925-től már elsősorban az intézet saját ásatásai, terepbejárásai eredményeként gyarapodott a gyűjtemény, például Magyarcsanád–Bökény, Ószentiván, Szőreg–Pávó-féle téglagyár, Nagykamarás, Bánkút lelőhelyekről.⁸¹

Az oktatási céloknak az egyik legszemléltetőbb módját képviselték az ásatásaik során *in situ* módon felszedett sírok, melyekből körülbelül 4–5 darab képezte a gyűjtemény részét.⁸²

Az intézeti tárba szervesen illeszkedtek a különböző másolatokat tartalmazó kollekciók, melyek kerámiák, csont- és kőeszközök gipszmásolatait tartalmazták. Még 1925-ben a budapesti Földtani Intézetből rendelték meg 60 paleolit eszköz gipszmásolatát.⁸³ Emellett külföldről is rendeltek gipszmásolatokat, például a bécsi Naturhistorisches Museumból 1926-ban 27 gipszmásolatot.⁸⁴ A hannoveri múzeumból is érkeztek ilyen tárgyak.⁸⁵

A legutolsó, hivatalosan beérkező anyag 1952-ben került be az intézet régészeti tárába, amely ekkor 11.501 tételt tartalmazott a nyilvántartás szerint.⁸⁶ A leltárkönyvi adatokból megállapítható, hogy a gyűjtemény Buday intézetvezetősége időszakában fejlődött a legjelentősebben, ugyanis halálakor, 1937-ben már 10.665 tétel szerepelt a leltárkönyvben.⁸⁷ Ezen időszakon belül a gyűjtemény legjelentősebb bővülése 1924 és 1928 közé datálható, innentől kezdve már kevesebb figyelem irányult rá. Egyrészt ekkorra már kellő mennyiségű és összetételű leletanyaggal rendelkezett a tár, amely az oktatás számára biztosítani tudta a megfelelő szemléltetést. Másrészt az oktatási infrastruktúra megteremtését követően a munkatársak figyelmét a régió tanulmányozása kötötte le, ugyanis innentől kezdve az intézet egyre jelentősebb szerepet vállalt a Dél-Alföld régészeti kutatásában.⁸⁸ A gyűjtemény anyaga a paleolitikumtól a késő középkorig szinte az összes korszakot, kultúrát reprezentálta.⁸⁹ Ennek ellenére soha nem volt egységes a különböző korszakok leletanyagának az aránya. Csak néhány külföldi és hazai paleolit tárggyal rendelkezett (Abbeville, Szeleta) a tár. Ezzel szemben a neolit (Tikos, Szarvas–Szappanos, Tordos), a rézkori (Marosgeze, Ószentiván), a bronzkori

⁷⁹ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 10. Pénzügyminisztérium iratboríték iratai, 361/1924–25; MNL CSML VIII. 16. (1927–1928) 3. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 24/1927–28; MNL CSML VIII. 16. (1933–1934) 7. doboz, 2. Tudományos társulatok iratboríték, 302/1933–34. Az intézet például 1934-ben vásárolt egy jelentősebb mennyiséget, 1500 érmét ily módon (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 368/1933–34).

⁸⁰ Például az erdősdi őskori leletek vétel útján kerültek a gyűjteménybe (SZTE RT Ad. ltk. 9218–9285), valamint az érmék egy része szintén vásárlással jutott az intézeti tárba (SZTE RT Ad. ltk. 4399–4661, 4350–4398, 9068–9217, 9295–9348; MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 14. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 138/1924–25, 213/1924–25; Pórszász 2019, 130).

⁸¹ Például SZTE RT Ad. ltk. 4662–5121, 6331–6377, 6378–7467, 7540–7621, 8501–8589.

⁸² Például a Szőreg–Pávó-féle téglagyári ásatáson kelta sírokat szedtek fel ily módon (MNL CSML VIII. 16. [1926–1927] 2. doboz, 2. Tudományos társulatok iratboríték, 437/1926–27; BANNER 1990, 73–74, SZTE RT Ad. ltk. 8535), Ószentivánon zsugorított, bronzkori sírokat (BANNER 1990, 64), valamint Hódmezővásárhely–Kotacpart lelőhelyen egy rézkori sírt (SZTE RT Ad. ltk. 9955).

⁸³ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 4. Múzeumok, gyűjtemények iratboríték, 160/1924–25.

⁸⁴ MNL CSML VIII. 16. (1925–1926) 1. doboz, 8. Vegyes iratboríték, 383/1925–26; MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 2/1926–27; SZTE RT Ad. ltk. 6122–6148.

⁸⁵ SZTE RT Ad. ltk. 9499–9526.

⁸⁶ Hangsúlyozandó, hogy ez csak a leltárkönyvi nyilvántartás szerinti adat, visszaemlékezésekből és egyéb adatokból tudjuk, hogy voltak/vannak olyan anyagok is az intézeti gyűjteményben, melyek hivatalosan más múzeumhoz, gyűjteményhez tartoztak, valószínűleg csak a feldolgozás okán voltak/maradtak itt az intézetben: például Hódmezővásárhely–Szarváz–dűlő, Hódmezővásárhely–Solt-Palé, Hódmezővásárhely–Bodzáspart, Kaszaper, Zenta (SZTE RT Ad. Szekrénylista; MNL CSML VIII. 16. [1945–1947] 16. doboz, iratszám nélkül/1946). Az intézetbe kerülő érmék közül jelentős mennyiséget már nem vettek leltárba. A legnagyobb tétel a M. Kir. Főfémjelző és Fémbeváltó Hivaltól 1934-ben vásárolt, de csak 1937-ben Szegedre érkező 1500 darabos kollekció (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 368/1933–34; Pórszász 2019, 130).

⁸⁷ SZTE RT Ad. ltk. 10665, 11501.

⁸⁸ 1927-ben alakult meg az Alföldkutató Bizottság és annak a régészeti alosztálya (SZAB 1927, 3; BUDAY 1927b, 4), majd 1928-ban kötöttek megállapodást Hódmezővásárhely városával, aminek értelmében megkezdődött a kutatómunka a vásárhelyi határban (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 102/1928–1929), és 1934-ben létrejött a Csanádmegyei Történelmi és Régészeti Társulat, melynek a munkájába a szegedi régészeti intézet is bekapcsolódott. Az intézet koordinálta és végezte a térségben a régészeti feltárásokat a vármegyében (HALMÁGYI-TÓTH 2002, 196; SIPOS 2017, 176–184; PINTÉR-NAGY 2020).

⁸⁹ SZTE RT Ad. ltk.; BESZÁMOLÓ 1929, 214–215.

6. kép. A szegedi intézet gyűjteménye az 1930-as években (SZTE RT Ad. F6364)

Fig. 6. Collection of the Szeged institute in the 1930s

(Kisapostag, Vál, Ószentiván) és a vaskori (Szőreg–Pávó, Békéscsaba–Fényes) anyaga igencsak impozánsnak mondható. A római kori, a népvándorlás kori és a középkori leletanyag nem volt túl nagy mennyiségű.⁹⁰

A gyűjteményt 3 teremben helyezték el, és a kor szokásainak megfelelően ezek a helyiségek a tárgyak tárolása mellett egyben a kiállításukra is szolgáltak (6. kép),⁹¹ valamint az intézethez tartozó lezárt folyosón is kiállításokat rendeztek (7. kép).⁹² Buday több ízben hangsúlyozta azt, hogy a leletek tárolására megfelelő szekrények szükségesek, és a tárgyak elhelyezésének a rendszere, valamint az intézeti kiállítások metodikája, módszertana is mintául kell hogy szolgáljon a leendő múzeumokban dolgozó hallgatóknak, a jövő múzeológusoknak. A gyűjteményképzés kezdeti időszakában a leleteket tároló és bemutató szekrények eléggé szegényesek, kevésbé reprezentatívak voltak. Buday több intézeti jelentésében jelezte, hogy nemcsak a terepi és a feldolgozó munka során, hanem a leletanyag bemutatásának módjában is példát kellene mutatni a jövő régész, muzeológus szakembereknek az intézetben, ami ezzel a szegényes berendezéssel ellátott gyűjteményben kevésbé lehetséges. A helyzet jelentősen csak 1932-re változott meg, amikor a meglévő berendezések átalakításával és új bútorok beszerzésével megfelelő infrastrukturális háttér jött létre.⁹³ A gyűjtemény és a folyosói kiállítóhely 1930-as évekbeli állapotáról beszédes képet szolgáltat Párducz berlini tanulmányútjáról írt levele, amelyben így nyilatkozik a berlini kiállításokról: „Úgy veszem észre, múzeumrendezést odahaza érdekesebb tanulni, mint itt.”⁹⁴

⁹⁰ SZTE RT Ad. ltk.

⁹¹ Buday emellett többször hangsúlyozta az 1930-as évek első felében, hogy szükségük lenne még egy nagyobb raktárhelyiségre akár a pincében, ahol a feldolgozásra váró anyagot helyeznék el (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 8. Egyetemi hatóságok iratboríték, 44/1933–34).

⁹² Például az 1928/1929. tanévben a gyűjtemény neolitik, bronzkori és vaskori anyagának egy részét állították ki a folyosón (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29).

⁹³ MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 7. V.K.M. iratboríték, 303/1926–27.

⁹⁴ MNL CSML VIII. 16. (1933–1934) 7. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 198/1933–34.

7. kép. A szegedi intézet folyosója az 1930-as években (SZTE RT Ad. F6363)

Fig. 7. Corridor of the Szeged institute in the 1930s

3. Oktatói tevékenység

3.1. Egyetemi oktatás, tehetséggondozás

A szegedi régészeti intézet, ahogy korábban a kolozsvári is, a tanárképzés kiegészítő jellegű, régészeti tárgyú oktatását biztosította. Vagyis valójában nem létezett régészsképzés, viszont az archeológia iránt kiemelten érdeklődők elkötelezett szakemberekké válhattak. Budaynak az egyetemi régészeti oktatásban három fő célkitűzése volt: gondoskodnia kell a középiskolai tanárképzésről, hogy a főként klasszika-filológus és történelem szakos tanárjelöltek megfelelő régészeti ismeretekkel rendelkezzenek, és ezzel párhuzamosan olyan középiskolai tanárok kinevelése, akik (fő vagy mellékk foglalkozás keretében) fontos örökségvédelmi feladatokat láthatnak el a saját régiójukban, és képesek legyenek a vidéki múzeumok, gyűjtemények kezelésére. Emellett többször hangsúlyozta, hogy fontos egyetemi feladat európai szintű tudós-utánpótlásnevelés, régészek, muzeológusok képzése.⁹⁵ Saját szavaival: „...az egyik fontos hivatásomnak ismerem azt, hogy a magyar múzeumok számára nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is képzett szakemberek nevelését szolgáljam. ... állandóan tartok egy kollégiumot: Hazai régiségtan címen, heti

két órában. Az a célom ezzel, hogy a vidékre kikerülő tanárjelöltek, illetőleg majdan tanárok [...] a régiségtannak a maguk állomás helyén és annak környékén hasznos szolgálatot tehessenek.”⁹⁶ Ebben a szemléletben szervezte meg a régészeti oktatást, mely két nagy pilléren nyugodott: az elméleti és gyakorlati képzésen. Az intézet falain belül az elméleti felkészítés és a „feldolgozó munka” zajlott, gyakorlatot pedig terepen, régészeti feltáráson szerezhetek hallgatóik.⁹⁷ A feldolgozó munkán nemcsak a leletanyag restaurálását, fotózását, nyilvántartásba vételét értette. Buday fontosnak tartotta, hogy hallgatói a kiállításrendezés módszertanát is elsajátítsák.⁹⁸

Buday a póstai hagyományokat átvéve igyekezett kiszélesíteni a szegedi régészeti oktatás palettáját az őskortól a kora középkorig. Saját kurzusainak változatossága is jól mutatja ezt a törekvést: az ókori történelem és régészet mellett tartott órákat őskorból, népvándorlaskorból és a régészettudomány kutatástörténetéből is.⁹⁹ Az elméleti oktatásnak lényeges eleme volt Szegeden is az éremtan.¹⁰⁰

⁹⁵ MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 52/1928–29; MNL CSML VIII. 16. (1930–1931) 5. doboz, 7. VKM-iratboríték, 130/1930–31.

⁹⁶ MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 449/1926–27.

⁹⁷ MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29.

⁹⁸ MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 52/1928–29. Ahogy Buday megfogalmazta: „A hallgatók praehistorikai, klasszikai és kora középkori régészeti előadásokat hallgatnak, és ezekből a korokból és a numizmatikából szemináriumi gyakorlatot folytatnak, a haladottak részt vesznek az intézet ásatásain, s az azokból kikerült anyag publikálásra és kiállításra való előkészítésében” (MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 2. Tudományos társulatok iratboríték, 29/1935–36).

⁹⁹ FJTÉ RI 1937, 13–14. Például, Hazai régiségtan: őskor, Hazai régiségtan: népvándorlaskor, Hazai régiségtan: honfoglalás-kor, Régészeti bevezetés a hazai történelemhez, Hazai történelmünk ingatlan emlékei, Válogatott hazai ingó emlékek, Régészeti gyakorlatok, laboratóriumi gyakorlatok (TANREND 1924, 15; TANREND 1926a, 16; TANREND 1926b, 17; TANREND 1929, 37; TANREND 1930, 36; TANREND 1931, 38; TANREND 1935, 46).

¹⁰⁰ Az éremtani gyakorlatok 1928-ban kezdődtek meg, ugyanis ekkorra teremtdődött meg teljes mértékig a szükséges infrastruktúrális háttér (tankönyvek, segédkönyvek, érmeanyag) (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29).

A tananyag szemléltetését az intézet vetítőgépe,¹⁰¹ gazdag üvegnegatív-állománya és a – külföldi és hazai lelőhelyek tárgyainak másolatait is magába foglaló – régészeti gyűjteménye segítette elő.¹⁰² A képzés lényeges eleme volt a gyakorlati ismeretek elsajátítása is: mind az intézeti gyűjteményben, mind ásatásokon szerezhettek tapasztalatokat a hallgatók. Ahogy Buday fogalmazott: „Szükséges tehát ásatásokat rendeznünk, [...] hogy hallgatóink a kutatás és közlés módszerét tapasztalati úton elsajátítsák, mivel másként az lehetetlen.”¹⁰³

Az érdeklődő és elhivatott hallgatókból nevelték ki az intézet további munkatársait. A póstai hagyományoknak megfelelően mind Buday, mind Banner hangsúlyosan odafigyelt arra, hogy a szakmai fejlődésükhöz szükséges lehetőségek mellett az egzisztenciális háttérrel is biztosítsák tanítványaik számára.¹⁰⁴ A kolozsvári szisztémának megfelelően mind Buday, mind Banner inspirálták és segítettek tanítványaikat abban, hogy tanulmányutak, ösztöndíjak segítségével szakmai tapasztalatokat szerezzenek külföldön.¹⁰⁵ A Pósta-iskola hagyományait követve Budayék is egy-egy korszak vagy régió intenzívebb kutatására sarkallták a tanítványaikat.¹⁰⁶ Néhány visszaemlékezésben hangsúlyosan megtalálható az a megállapítás, miszerint fennállása során kevés kutatót nevelt ki az intézet.¹⁰⁷ Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, amellett, hogy tanítványaik egzisztenciális létével kapcsolatban is abszolút felelősséget éreztek, számukra talán nem a mennyiség, hanem a minőség fontosabb szempont volt, hiszen az intézetből mind Buday, mind Banner irányítása alatt olyan szakemberek kerültek ki, akik a későbbiek során a magyar régészet meghatározó alakjaivá váltak.

3.2. Ismeretterjesztő előadások

Buday Árpád kiemelt fontosságúnak tartotta, hogy felkeltse a régészettudomány és az örökségvédelem iránti érdeklődést a nagyközönség körében is, emellett népművelő előadásokat is tartson. Ennek érdekében nagyon változatos fórumokon nagyon változatos témákban tartott ismeretterjesztő előadásokat, főként Szegeden és környékén.¹⁰⁸

A *Dolgozatok* folyóirat kiadási költségeinek előteremtéséhez is számos ismeretterjesztő előadást tartott Banner Jánossal együtt, főként a mai Békés és Csongrád megye több településén (például Dorozsma, Szeged, Makó, Orosháza, Békéscsaba), valamint az ország több pontján is (például Nagykőrösön, Kiskunhalason és Esztergomban).¹⁰⁹ A prezentációk témái egyrészt a nagyvilág akkori régészeti szenzációiból, másrészt a Kárpát-medence, szűkebben a Dél-Alföld egyes régészeti periódusaiból, valamint főként a magyar (ezen belül erdélyi) történelem különböző korszakaiból kerültek ki.¹¹⁰ Az előadások fizetősek voltak, és a bevételükből fedezték kezdetben a *Dolgozatok* kiadási költségének egy jelentős részét (az első kötetet teljes egészében ebből finanszírozták). Ahogy Buday írta, „...az előadásokkal nemcsak folyóiratunknak tettünk szolgálatot, hanem a régészeti ismeretek terjesztésének, népszerűsítésének is. Kezdetben volt is számottevő és elegendő bevételünk is...” Az 1920-as évek végére azonban, főként a gazdasági válság okán, egyre kevesebb lett a meghívás, és csökkent az érdeklődők száma az ilyen jellegű előadásokra, az 1930-as években pedig már egyáltalán nem tudtak népszerűsítő rendezvényeket tartani.¹¹¹

¹⁰¹ 1926-tól volt vetítőgépe az intézetnek (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 8. Vegyes iratboríték, 285/1925–26).

¹⁰² A diapozitívek egy részét vásárolták, jelentősebb részüket viszont az intézet saját maga készítette, 1928-ban 1329 diapozitívja volt, 1932-ban már 3000 darabból állt az intézet állománya (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29; MNL CSML VIII. 16. [1932–1933] 6. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 29/1932–33).

¹⁰³ MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 7. VKM-iratboríték, 303/1926–27.

¹⁰⁴ Lásd bővebben *Az intézet munkatársai* c. fejezetben.

¹⁰⁵ Például Párducz berlini, bécsi és görög tanulmányutak segítségével bővíthette ismereteit (MNL CSML VIII. 16. [1934–1935] 8. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 345/1934–35).

¹⁰⁶ Bálint Alajos esetében a Csanád megyei kutatásokat és főként a középkort jelentette, míg Párducz Mihály a szarmata kor mellett kötelezte el magát.

¹⁰⁷ KOREK 1990, 23.

¹⁰⁸ Például a Szegedi Munkásotthonban, a Magyar Mérnök- és Építészegylet szegedi szakosztályában, a békéscsabai Bethlen Gábor Körben, a szentesi Csongrádmegyei Kultúregyletben, a pusztaszeri Árpád-Egyesületben, a Mikes Irodalmi Társaságban tartott előadásokat a legkülönbözőbb témákból: építészettörténetről, irodalomtörténetről, reformációról, ókori és középkori népek történetéről, régészetéről, Erdély történetéről, régészetéről stb. (BESZÁMOLÓ 1929, 295; BESZÁMOLÓ 1930, 146–147).

¹⁰⁹ Lásd bővebben *Az intézet folyóirata* c. fejezetben.

¹¹⁰ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 52/1924–25, 151/1924–25, 225/1924–25, 225/1924–25; BESZÁMOLÓ 1929, 395, 300; BESZÁMOLÓ 1930, 146–147, 154; FJTE RI 1937, 8.

¹¹¹ MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 11. Folyóiratok iratboríték, 153/1929–30; MNL CSML VIII. 16. (1930–1931) 5. doboz, 7. V.K.M. iratboríték, 127/1930–31; MNL CSML VIII. 16. (1930–1931) 5. doboz, 11. Folyóirat iratboríték, 120–129/1930–31.

8. kép. A szegedi intézet magyarcsanádi terepbejárása (SZTE RT Ad. F916)
Fig. 8. Field survey of the Szeged institute in Magyarcsanád

4. Kutatómunka a szegedi intézetben

4.1. Terepi kutatások

Buday Árpád, római koros kutató lévén, a fent nevezett okokból nem vett részt aktívan az alföldi terepi munkákban. Csak néhány terepbejárásra, ásatásra ment ki személyesen. Az első a magyarcsanádi terepbejárás (8. kép),¹¹² amelyben tevékeny szerepet vállalt, és a nyársapáti ásatáson is részt vett.¹¹³ Elsődleges feladatának tekintette, hogy az intézeti munkatársak ásatásaihoz biztosítsa az anyagi feltételeket. A régészeti kutatások szakmai részének szervezését viszont kezdetektől Banner János látta el, Budaynak pedig a kutatások infrastrukturális szervezésében volt nagyobb szerepe, valamint szakmai kapcsolatait, tekintélyét bevetve megteremtette az ásatások anyagi háttérét és lehetőségét.¹¹⁴ Buday intézetvezetősége alatt munkatársai számos feltárást vezettek, főként a mai Békés és Csongrád megye területén (9. kép).¹¹⁵ Hangsúlyosan odafigyelt arra, hogy egy múzeum érdekeit, territóriumát, felségterületét se sértsék meg az intézeti kutatások.¹¹⁶ Alapvető céljuk volt már a kezdetektől fogva, hogy egy régió szisztematikus régészeti vizsgálatát végezzék el, erre 1928-tól, illetve a 1934-től nyílt nagyobb lehetőségük.¹¹⁷

¹¹² MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 20. Csanádmegyei kutatások iratboríték, 268/1924–25, 291/1924–25; BANNER 1990, 59.

¹¹³ Az ásatás Juhász Béla, Buday egykori tanítványa ösztönzésére és a nagykőrösi önkormányzat támogatásával zajlott (MNL CSML VIII. 16. [1927–1928] 3. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 287/1927–28, 355/1927–28; MNL CSML VIII. 16. [1929–1930] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 27/1929–30; BANNER 1930).

¹¹⁴ BESZÁMOLÓ 1929, 214–215; FJTE RI 1937, 8; BANNER 1990, 57, 66.

¹¹⁵ Például Magyarcsanád–Bökény, Bánkút, Nagykamarás, Ószentiván, Szőreg–Pávó-féle téglagyár (BANNER 1990, 59, 67–69, 75, 80, 87, 99; KÖREK 1990, 14).

¹¹⁶ Hatványozottan igaz volt ez a szegedi múzeumra, melynek ez időben Móra Ferenc volt az igazgatója, akivel régi barátságot ápolott a szegedi intézet igazgatója. A szegedi múzeum érdekességébe eső területeken Móra hozzájárulása nélkül semmiféle terepmunkát nem végzett az intézet. Jól példázza ezt Banner János egy 1925-ös levele, melyben azt írja, hogy „... Kunágótán mi nem dolgozunk, az Móránál!” (MNL CSML VIII. 16. [1925–1926] 1. doboz, 4. Csanádmegyei ásatások iratboríték, 93/1925–26), itt a múzeum igazgatója honfoglalás kori sírokat tárt fel (KÜRTI 1999, 16–17). A kérdéses területek esetében pedig egyeztetett Mórával. Erre jó példák az intézet magyarcsanád–bökényi, illetve ószentiváni ásatásai. Csak akkor kezdték el itt a kutatómunkát, amikor a szegedi múzeum igazgatója jelezte, hogy nem kíván ezen a területen ásni (BANNER 1990, 59, 63). Lényegében hasonló módon járt el Buday a kisapostagi feltárás kapcsán is, ahol a lelőhely veszélyeztetettsége miatt végzett ásatást az intézet munkatársa, Bálint Alajos a Duna-parti nyaralása alatt. A helyzetből kifolyólag Buday nem tudott előzetesen engedélyt kérni az illetékes Magyar Nemzeti Múzeumtól, de részletes jelentést írt nekik az ásatásról, és jelezte, hogy a lelőhely egy része továbbra is veszélyeztetett, de a továbbiakban az intézet nem kíván ezen a területen ásni (MNM TA 117/1934). Lásd még *Az intézeti régészeti tár* c. fejezetet.

¹¹⁷ Lásd bővebben *Az intézet dél-alföldi kutatási programja* c. fejezetben.

9. kép. Buday Árpád és Banner János a szegedi intézet egyik ásatásán (SZTE RT Ad. F56840)
Fig. 9. Árpád Buday and János Banner at the excavation of the Szeged institute

4.2. Az intézet folyóirata

Az Archaeologiai Intézet szegedi újjáalakulását követően Buday erőteljesen szorgalmazta, hogy saját folyóiratuk legyen. A mestere, Pósta által indított, közel 10 évig működő kolozsvári *Dolgozatok* újraindítása volt az alapvető koncepciója. Ahogy Buday fogalmazott: „A Dolgozatok csak Szegeden új folyóirat, valójában folytatása annak, mely ugyanezzel a címmel Kolozsvárról tíz éven át szerzett becsületet a magyar tudományosságnak.”¹¹⁸ A folyóirat nemcsak az intézet munkatársainak teremtett publikálási lehetőséget, hanem a régió múzeumi kollégáit is igyekeztek bevonni a közös kutatómunkába,¹¹⁹ de főként az intézet közvetlen munkatársai éltek ezzel a lehetőséggel. Emellett azért a környező múzeumok szakemberei, például Csallány Gábor, Móra Ferenc, Cs. Sebestyén Károly és Implom József tanulmányai is feltűnnek a folyóiratban.¹²⁰ Szegeden főként a dél-alföldi régészeti kutatások eredményeiről számoltak be a periodika hasábjain, ezen belül a leghangsúlyosabb szerepet az intézeti régészek Dél-Alföldön folytatott ásatási eredményei kapták.

A kiadás költségeit kezdetben főként azokból a bevételekből fedezték, amelyek az intézeti munkatársak (elsősorban Buday és Banner) által tartott ismeretterjesztő előadások alkalmával beszedett belépődíjakból származtak.¹²¹ Az 1920-as évektől azonban egyre inkább a különböző intézmények, egyesületek támogatásaiból és az előfizetésekből teremtették elő a nyomdai költségeket.¹²²

¹¹⁸ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 17. Folyóirat iratboríték, 330/1924–25; BANNER 1990, 58.

¹¹⁹ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 17. Folyóirat iratboríték, 330/1924–25, 351/1924–25; MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 11. Folyóirat iratboríték, 340/1926–27.

¹²⁰ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz 52/1924–25, 151/1924–25, 118/1924–25, 225/1924–25, 248/1924–25; MÓRA 1925, 18–25; IMPLOM 1935, 234–237; CSALLÁNY 1936, 71–89; FJTE RI 1937, 8; DANKÓ 1989, 20–21; BANNER 1990, 58.

¹²¹ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 13. Vidéki előadások iratboríték; MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 17. Folyóirat iratboríték, 329/1924–25, 330/1924–25; MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 3. Vidéki előadások iratboríték, 178/1929–30; MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 27/1929–30; BANNER 1990, 58. Buday egyik levelében így fogalmazott: „... Kézzel fogható bizonyítéka lesz arra, hogy az egyetemek milyen szolgálatot tesznek a közművelődésnek? Mert azt a pénzt a közönség nem ingyen adta, hanem tanult érte...” (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 17. Folyóirat iratboríték, 336/1924–25). Buday és Banner többek között Orosházán, Győrben, Pápán, Tótkomlóson, Szombathelyen, Szentesen, Balatonbogláron, Mezőhegyesen tartott ismeretterjesztő előadásokat (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29).

¹²² A folyóirat megjelenését főként Szeged városa, az Alföldkutató Bizottság, a Dugonics Társaság, az Egyetem Barátainak Társasága és a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület támogatta (MNL CSML VIII. 16. [1932–1933] 6. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 29/1932–33).

Buday törekvéseit siker koronázta, és már egy évvel az intézet újjáalakulása után, 1925-ben megjelent a folyóirat, és túlélte az újjáalapítót, 1944-ben jött ki az utolsó száma.¹²³ Bár a *Dolgozatok* nevében némiképp módosult, és francia helyett német nyelvű rezümét tartalmazott, a Pósta által meghatározott legfőbb célkitűzés nem változott: az intézetet felhelyezni Európa és a világ tudományos térképére.¹²⁴

4.3. Az intézet dél-alföldi kutatási programja¹²⁵

Az 1920-as években egyre jelentősebb lendületet vettek az Alföld területére irányuló kutatások, melyeknek a háttérét különböző bizottságok, szervezetek adták.¹²⁶ A szegedi egyetem tudósai is felmerült az az igény, hogy a korábbi mintákat alapul véve, a dél-alföldi régió¹²⁷ szisztematikus tudományos kutatását megszervezzék. Fő célkitűzésük volt, hogy a szegedi egyetemen különböző tudományterületek vizsgálatát végző intézetek munkáját összehangolják, és hogy ezek a kutatások ténylegesen a Dél-Alföldre fókuszáljanak. Főként a szegedi egyetem oktatói hozták létre 1927-ben az Alföldkutató Bizottságot, mely kilenc szakosztály működését foglalta magában, ezek között nem szerepelt külön a régészet, hanem a II. Történelem szakosztályon belüli alosztályként működött Buday vezetésével.¹²⁸ A Dél-Alföld kutatásának régészeti programját Buday állította össze egy rövid, féloldalas közleményben.¹²⁹ Ebben szerepelt a különböző gyűjteményekben már meglévő régészeti anyag nyilvántartásba vétele, feldolgozása, közzététele, rendszeres tervásatások végzése, látható régészeti jelenségek (halmok, sáncok stb.) felgyűjtése, dokumentálása, feltárása. Buday hangsúlyozta a térség múzeumaival való összefogást, fontosnak tartotta, hogy a szegedi, kecskeméti, szentesi, kiskunfélegyházi, gyulai, békéscsabai és orosházi múzeumi szakemberek is bekapcsolódjanak a bizottság munkájába.¹³⁰ A Dél-Alföld régészeti kutatási eredményeit a szegedi intézet munkatársai döntő többségében az 1925-ben indított folyóiratukban, a *Dolgozatokban* tették közzé, de emellett a tanulmányok egy része a *Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára* füzeteiben is megjelent különnyomatként.¹³¹ A bizottság szakosztályainak, kutatóinak összehangolt működését nehezítette, hogy nem rendelkezett egy olyan központi, irányító szervvel,¹³² amely a munkát szervezte, irányította volna. Lényegében a bizottság működése csak névleges volt, az egyetem különböző intézetei önállóan, egymástól függetlenül végezték a kutatásaikat, és nem elhanyagolható módon a bizottság révén több-kevesebb anyagi támogatásra tettek szert. A harmincas években a kutatásokra fordítható anyagi támogatások jelentősen elapadtak, és ugyanebben az időszakban a bizottság működése fokozatosan elhalt, de nem szűnt meg teljesen.¹³³ Ekkor Buday és a bizottság ügyvezető elnöke, Kogutowicz Károly közötti kapcsolat jelentősen megromlott, ami ahhoz vezetett, hogy 1936-ban Buday kivált az Alföldkutató Bizottságból.¹³⁴ Az Alfölddel kapcsolatos kutatások azonban nem álltak le teljesen, több intézet továbbra is aktívan folytatta ez irányú működését. Hatványozottan igaz volt ez az Archaeologiai Intézet munkás-

¹²³ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 17. Folyóirat iratboríték, 192/1924–25, 329/1924–25, 330/1924–25, 229/1924–25; BESZÁMOLÓ 1929, 214–215; BANNER 1990, 58; FJTE RI 1937, 8.

¹²⁴ MNL CSML VIII. 16. (1927–1928) 3. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 173/1927–28, 179/1927–28, 203/1927–28, 364/1927–28.

¹²⁵ PINTÉR-NAGY 2020.

¹²⁶ Budapesten a Magyar Földrajzi Társaság által 1909-ben létrehozott Alföldi Bizottság munkája újabb lendületet vett (BARTUCZ 1944–1945 [1946], VIII). A debreceni egyetem pedig 1923-ban hozta létre a Tisza István Tudományos Társaság Honismertető (Alföldkutató) Bizottságát (BAKÓ 1984, 91–92).

¹²⁷ A bizottság létrehozói a Duna-Tisza közének déli részét és a Tiszántúl Körösök völgyétől délre eső részét vették górcső alá (SZAB 1928, 3).

¹²⁸ MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 260/1928–29; SZAB 1928, 3.

¹²⁹ BUDAY 1927b, 4. Buday 1927-ben egy tanulmányában foglalkozott általánosságban is a régészeti teendővel. Felvázolta, hogy véleménye szerint hogyan lehetne megteremteni a hatékony és eredményes kutatás intézményesített háttérét, valamint kitért arra, hogy milyen feladatokat kell ellátni a múzeumokban (BUDAY 1927c, 209–219).

¹³⁰ BUDAY 1927b, 4.

¹³¹ Például BANNER 1928, 1929, 1930.

¹³² A bizottság általános, központi ügyeit a Földtani Intézet igazgatója, Kogutowicz Károly intézte, akit a bizottság ügyvezető alelnökévé választottak 1927-ben (BESZÁMOLÓ 1930, 193).

¹³³ A rendelkezésünkre álló iratok alapján úgy tűnik, hogy Bartucz Lajos véleményével (BARTUCZ 1944–1945 [1946], IX; KÓSA 1977, 69) ellentétben a bizottság nem szűnt meg teljesen az 1930-as években, ha másként nem is, de névlegesen biztosan létezett még az 1940-es évek elején (MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 262/1935–36; MNL CSML VIII. 5. [1940–1949], 260/1942–43; KÓSA 1977, 69; BARTUCZ 1944–1945 [1946], VIII–XI). Az 1943-ban létrejövő új intézet, az Alföldi Tudományos Intézet programját már Banner János készítette el, aki Buday korábbi alapvetéseire építve, de sokkal részletesebben állította össze az Alföld régészeti kutatási tervét (BARTUCZ 1944–1945 [1946], XIII; BANNER 1944–1945 [1946], 107–130).

¹³⁴ MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 9. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 262/1935–36.

ságára. Az intézet a megalakulásától kezdve fő célkitűzésének tekintette a Dél-Alföld egy-egy kisebb régiója alapos, régészeti topográfiájának elkészítését.¹³⁵ Ez a cél vezette az 1920-as évek közepén, amikor Békés¹³⁶ és Csanád megye¹³⁷ területén kezdeményezte a régészeti topográfiai kutatásokat. Anyagi források hiányában azonban ekkor egyik terv sem valósult meg,¹³⁸ de mindkét megye régészeti vizsgálatában érték el részeredményeket (például az Ószentiván, Bánkút határában zajló régészeti feltárások), melyek fontos kiindulópontjai voltak a későbbi kutatásoknak. Az 1920-as évek végétől lehetőség nyílt szisztematikus munkákra, 1928-ban, majd 1934-ben Hódmezővásárhely városával és a Csanádmegyei Történelmi és Régészeti Társulattal kötött megállapodásaik eredményeképpen rendszeres anyagi támogatással egy-egy régió (Hódmezővásárhely, Csanád vármegye) módszeres kutatásának kezdhettek neki.¹³⁹ Összességében azt mondhatjuk, hogy a bizottság elsősorban szervezeti keretet adott az intézet tudományos munkálatainak, és főként plusz anyagi forrásokat szereztek általa.

5. Buday egyetemi közéleti tevékenysége

Buday Árpád az 1920-as évek második felétől az Archaeologiai Intézet mellett a Művészettörténeti Intézetet is irányította mint megbízott igazgató. Ez utóbbi azonban egyszemélyes intézmény volt: egyedül Budayból állt, ő tartott heti három órában művészettörténeti előadásokat 1934-ig, amikor is felszámolták ezt az egyetemi egységet.¹⁴⁰

1925-ben a Német Birodalmi Régészeti Intézet (Archäologisches Institut des Deutschen Reiches), majd 1929-ban az Osztrák Régészeti Intézet (Österreichisches Archäologisches Institut) levelező tagjává választották,¹⁴¹ valamint az Országos Magyar Régészeti Társulat tagja is volt.¹⁴² Emellett még számos más társaság tagjává fogadták, például az Erdélyi Irodalmi Társaság, a Mikes Irodalmi Társaság, a szegedi Dugonics Társaság, valamint az Egyetem Barátai Egyesülete bölcsészettudományi szakosztályának elnökévé is megválasztották.¹⁴³

Buday Árpád az egyetemi közéletben ugyancsak fontos szerepet játszott. A Szegedre történő áttelepülésétől kezdve számos egyetemi tisztséget viselt. Többek között az 1931–1932-es tanévben a bölcsészkar dékáni tiszttét töltötte be (10. kép). Hangsúlyos szerepet vállalt a tanárképzésben, 1929-ben a szegedi Magyar Királyi Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság tagjává választották öt évre, 1933-ban az Állami Polgári Tanárképző Főiskola igazgatótanácsának tagja lett, 1935-ben pedig a szegedi Magyar Királyi Tanárképző Intézet igazgatótanácsának tagjává választották.¹⁴⁴ Buday munkásságának egyik hangsúlyos eleme volt az egyetem hallgatóinak védelmében

¹³⁵ Buday már 1925-ben úgy fogalmaz, hogy „... intézetünk legelső nagyobb szabású terve az volna, hogy Békés megye területének tudományos archaeológiai felkutatásával a nagy Alföld tudományos megismerését előbbre vigye.” (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 19. Békés megyei kutatások iratboríték, 311/1924–25).

¹³⁶ Nem véletlenül esett erre a területre elsőként a választásuk, hiszen Banner János innen származott, behatóan ismerte ezt a vidéket. A megyében célul tűzték ki, hogy összegyűjtsék területének régészeti, főként középkori lelőhelyeit, valamint a régi és az 1920-as években is használatos földrajzi helyneveit (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 19. Békés megyei kutatások iratboríték, 230/1924–25).

¹³⁷ Elsőként a Maros mentén, végig a határig szerettek volna kutatni (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 19. Békés megyei kutatások iratboríték, 314/1924–25).

¹³⁸ A Békés megyei kutatásokra az alispántól kértek segítséget, de nem jártak sikerrel (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 19. Békés megyei kutatások iratboríték, 246/1924–25). A Csanád-Arad-Torontál megyei alispán sem támogatta anyagilag a kutatásokat (MNL CSML VIII. 16. [1924–1925] 1. doboz, 19. Csanád megyei kutatások iratboríték, 298/1924–25). Az 1930-as években azonban megváltozott a helyzet, és az 1934-ben újjáalakult Csanádmegyei Történelmi és Régészeti Társulat munkájába a szegedi régészeti intézet is bekapcsolódott. Koordinálta és végezte a térségben a régészeti feltárásokat, a társulat – és időnként a vármegye is – anyagilag támogatta ezeket a munkákat (HALMÁGYI-TÓTH 2002, 196; SIPOS 2017, 176–184).

¹³⁹ A Hódmezővásárhely városával való együttműködést Buday kezdeményezte, de sem a megállapodás részleteinek kidolgozásában, sem pedig a feltárásokban nem vett részt aktívan, munkatársa Banner János koordinálta ezeket munkákat (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 21, 29, 32, 36, 43, 54, 102/1928–1929; MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 102/1928–1929; BANNER 1957, 137; KÖRK 1990, 14–15; DÖMÖTÖR 2002, 185; DÖMÖTÖR 2004, 24; TÓTH 2016, 14–15). A Csanád vármegyei kutatásokban az intézet munkatársai közül elsősorban Bálint Alajosnak volt kiemelkedő szerepe (HALMÁGYI-TÓTH 2002, 196; SIPOS 2017, 176–184; BANNER 1990, 140; KÖRK 2000, 473).

¹⁴⁰ MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 169/1928–29; MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 2. Tudományos társulatok iratboríték, 29/1935–36; BESZÁMOLÓ 1930, 193, 194; BESZÁMOLÓ 1932, 344; BESZÁMOLÓ 1933, 167; BESZÁMOLÓ 1934, 155; ÉVKÖNYV 1936, 79.

¹⁴¹ MNL CSML VIII. 16. (1930–1931) 5. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 21/1930–31; MNL CSML VIII. 16. (1930–1931) 5. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 36/1930–31.

¹⁴² MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 2. Tudományos társulatok iratboríték, 66/1929–30.

¹⁴³ MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 180/1928–29; BESZÁMOLÓ 1929, 367; FJTE RI 1937, 18.

¹⁴⁴ BESZÁMOLÓ 1932, 335; BESZÁMOLÓ 1935, 226; BESZÁMOLÓ 1936, 172.

10. kép. Buday Árpád dékáni talárban
(SZTE Klebelsberg Könyvtár, Képtár és Médiatéka)
Fig. 10. Árpád Buday in dean's gown

folytatott tevékenysége. 1929-ben választották meg a szegedi Horthy Kollégium felügyelőbizottságának tagjává (Horger Antallal), 1930-tól a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnöki tisztét töltötte be haláláig, valamint szintén 1930-tól az Egyetemi Menza bizottsági tagjának választották meg.¹⁴⁵

6. Összegzés

Buday sokoldalúságát mutatja, hogy fáradhatatlan energiával vett részt az egyetem vezetésében, számottevő az egyetemi közéleti tevékenysége is, de legfőképpen lényegében a semmiből vetette meg Szegeden a régészeti intézet alapjait. Méltóképpen folytatta Pósta örökét, egy-két kivételtől eltekintve a szegedi intézet a kolozsvári elődjének a mintáját követte, természetesen alkalmazkodva a helyi, alföldi viszonyokhoz és kutatási igényekhez. Buday Szegeden megalapozott egy olyan iskolát, melyet utóda és egykori munkatársa, Banner tovább folytatott, és a szegedi intézet az 1930-as évek végére egy európai szinten is kiemelkedő intézménnyé vált. Banner azonban határozottan kilépett a kolozsvári mester árnyékából, és a II. világháborút követően már nem „Pósta-iskolaként”, hanem „szegedi régészeti iskolaként” emlegette az utókor az alföldi intézetben folyó egykori tehetséggondozást.

Erdély elhagyása több szempontból rányomta a bélyegét Buday anyaországi életére. Személyes tragédiája volt, hogy az Alföldön nem volt lehetősége saját kutatási területével tovább foglalkoznia olyan szinten, mint azt tette Kolozsváron. Úgy tűnik, fel is adta ez irányú terveit. Ezzel párhuzamosan publikációs tevékenységében az 1920-as évektől kezdve egyre hangsúlyosabb, majdhogynem kizárólagos szerepet kaptak az erdélyi ügyekkel, a magyarság helyzetével foglalkozó tanulmányai.

Ha összehasonlítjuk a Buday és a Banner irányítása alatti szegedi intézet működését, csupán egyetlen ponton látunk köztük különbséget, a kapcsolatrendszerük szisztémájában. Míg a külföldi és a hazai vidéki múzeumokkal, intézményekkel (beleértve itt nemcsak az alföldi, hanem az ország összes többi régészeti szervezetét is) az intézet megalakulásától kezdve szoros együttműködés és kapcsolattartás jellemző, addig teljesen más a helyzet a budapesti intézményekkel (a Magyar Nemzeti Múzeum, a budapesti egyetem régészeti intézetei). Az intézet irattári anyagából egyértelműen kiderül, hogy Buday kizárólag a hivatalos ügyek elintézésében állt kapcsolatban a budapesti intézményekkel, és nem kívánt velük szorosabb szakmai kapcsolatot kiépíteni. Ez a helyzet Banner intézetvezetősége alatt jelentősen megváltozott.

Buday erdélyi barátaival folytatott levelezéséből arra lehet következtetni, hogy Szegeden számára teljesen idegen közegbe került, ahová nem vagy csak részben sikerült beilleszkednie azok miatt a különbségek miatt, amelyeket erdélyi magyarként Magyarországon megélt.¹⁴⁶ Erről tanúskodnak az 1920-as évektől megjelenő publikációi is. Tény, hogy az Erdélytől való elszakadásának terhét élete végéig magával cipelte. Úgy gondolom, hogy ezt a két világháború között Szegeden élő Buday Árpádról kialakuló képet némiképp árnyalják az intézeti irattári anyag adatai, a szegedi kollégáival, tanít-

¹⁴⁵ ALMANACH 1926, 49, 70, 72, 86, 87; ALMANACH 1932, 29, 58, 63; ALMANACH 1937, 20–21, 52–53, 72–74; BESZÁMOLÓ 1933, 14, 168.

¹⁴⁶ SAS 2017. Erről részletesen ugyanebben a kötetben lásd Sas Péter tanulmányát!

ványaival folytatott levelezései, valamint Banner János visszaemlékezései. Ezekből nem elsősorban a megkeseredett ember képe bontakozik ki, hanem egy a munkája iránt elkötelezett intézetvezető, aki munkatársaival és tanítványaival korrekt, baráti kapcsolatban állt, és akire feltétlenül számíthatnak. Banner János visszaemlékezéseiből és Buday levelezéseiből egy céltudatos, egymást segítő, összetartó, baráti munkaközösség képe rajzolódik ki a szegedi intézetről, ami Buday halála után sem változott.¹⁴⁷

Buday Árpád és Banner János együttes közös munkájának köszönhető a szegedi intézet alapjainak megteremtése, oktatási és kutatási tevékenységének kiépítése. Mindehhez elengedhetetlenül szükség volt Buday tekintélyére és kolozsvári tapasztalataira. A fent említett okokból Szegeden a szakmai munkássága kizárólagosan az intézet felvirágoztatásában rejlett. Banner viszont az intézet-szervezéssel párhuzamosan a saját kutatási területén ekkor teljesedett ki, és nőtt ki Buday mellett a hazai régészet meghatározó alakjává. Talán ez is az oka annak, hogy a „szegedi régészeti iskola” messterének elsősorban Banner Jánost tekinti az utókor. Ahogy Banner János fogalmazott Buday Árpád temetésén: „Lankadatlanul dolgozott a számára idegen területen, bár tudta, hogy ebből a talajból soha nem terem a szája íze szerint való gyümölcs.”¹⁴⁸

FORRÁSOK

MFM IGY

Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény, Buday-hagyaték. Szeged.

MNL CSML VIII. 5.

Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád Megyei Levéltár, a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratanyaga. Szeged.

MNL CSML VIII. 16.

Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád Megyei Levéltár, a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Intézetének iratanyaga. Szeged.

MNM RAHA

Magyar Nemzeti Múzeum, Régészeti Adattár, Hagyatéki Anyagok, Buday Árpád hagyatéka. Budapest.

MNM TA

Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Adattár. Budapest.

SZTEL B. J. HA

Szegedi Tudományegyetem Levéltára, Banner János hagyatéka. Szeged.

SZTE RT Ad.

Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszék, Adattár. Szeged.

IRODALOM

ALMANACH

1925 *A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem Almanachja 1924–1925.* Szeged.

1934 *A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem Almanachja 1933–1934.* Szeged.

BAKÓ E.

1984 *A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság történetéhez. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve* 11. 91–106.

¹⁴⁷ Banner János mint „atyai jó barát” még az 1940-es évek végén is levelezett Buday Györggyel (SZTEL B. J. HA ltsz. nélkül). Bálint Alajos és felesége is tartotta a kapcsolatot Buday legidősebb fiával, Györggyel és Buday feleségével (Bálint Csanád szóbeli közlése).

¹⁴⁸ BESZÁMOLÓ 1943, 34.

BÁLINT A.

- 1941 *Csanád, Arad és Torontál K. E. E. vármegyék régészeti katasztere*. Csanádvármegyei Könyvtár 37. Makó.

BANNER J.

- 1926a Jelentés a magyarcsanád-bökényi próbaásatásról. *DolgSzeg* 2. 72–113.
 1926b Nagykamarási leletek. *DolgSzeg* 2. 136–142.
 1927 A népvándorláskori sírok Nagykamaráson. *DolgSzeg* 3. 141–156.
 1928 *Az őszentiváni ásatások*. A Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára 2/1. Szeged.
 1930 *Középkori emlékek a nyársapáti templompartról*. A Szegedi Alföldkutató Bizottság könyvtára 2. 7. Szeged.
 1944–1945 Az Alföldi Tudományos Intézet régészeti feladatai. *ATIÉ* 1. 107–130.
 (1946)
 1957 Mit adott Hódmezővásárhely a magyar régészetnek? *MFME*. 133–150.
 1990 *Békés-Kolozsvár-Jászberény-Szeged. Banner János emlékiratai 1945-ig*. Sajtó alá rendezte Jankovich B. D. Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 15. Gyula.

BARTUCZ L.

- 1944–1945 Beköszöntő. Pár szó az alföldkutatásról. *ATIÉ* 1. VIII–XVI.
 (1946)

BESZÁMOLÓ

- 1929 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1922/1923–1926/1927. tanévi működéséről*. Szeged.
 1930 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1927/1928–1928/1929. tanévi működéséről*. Szeged.
 1932 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1929–1930. tanévi működéséről*. Szeged.
 1933 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1930–1931. tanévi működéséről*. Szeged.
 1934 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1931–1932. tanévi működéséről*. Szeged.
 1935 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1933–1934. tanévi működéséről*. Szeged.
 1936 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1934–1935. tanévi működéséről*. Szeged.
 1939 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1935–1936. tanévi működéséről*. Szeged.
 1943 *Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1936–1937. tanévi működéséről*. Szeged.
 1947 *Beszámoló a Szegedi Tudományegyetem 1944–1945. tanévi működéséről*. Szeged.

BUDAY Á.

- 1913 A Bácsbodrog vármegyei római sánczok. *Dolgozatok* 4. 18–78.
 1925 Rómaikori leletek. I. Diploma militare. II. Bronz téglabélyegző. *DolgSzeg* 1. 26–28.
 1926 Az u. n. thrák lovasisten problémája. *DolgSzeg* 2. 1–56.
 1927a Vitás kérdések II. Az u. n. thrák lovasisten problémájához. *DolgSzeg* 3. 130–132.
 1927b Alföld kutatásának archaeologiai programja. *Föld és Ember* 7. 3. 167.
 1927c Régészeti kutatásaink megszervezése. *DolgSzeg* 3. 209–219.
 1929 Az u. n. thrák lovasisten és Rhésos király kérdéséhez. *DolgSzeg* 5. 1–13.
 1930 Újabb adatok rómaikori lovasisten ábrázolásaink problémájához. *DolgSzeg* 6. 1–25.

CSALLÁNY G.

- 1936 Újabb jazig temetők Szentes határában. *DolgSzeg* 12. 71–89.

DANKÓ I.

- 1989 Banner János és a Békés megyei múzeumügy. In: Szabó F. (szerk.): *Banner János emlékezete születésének centenáriumán*. Békéscsaba–Szeged, 14–24.

DÖMÖTÖR J.

- 2002 A hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum. In: Lengyel A. (szerk.): *A hagyomány szolgálatában. Történeti ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól*. Szeged, 184–193.
- 2003 *A Tornyai János Múzeum 100 éve*. Múzeumi Műhely 3. Hódmezővásárhely.

ÉVKÖNYV

- 1936 *A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem évkönyve 1934–1935. és 1935–1936. tanévről*. Szeged.
- 1941 *A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem évkönyve 1940/41. tanévről*. Szeged.

FJTE RI

- 1937 Dr. Buday Árpád 1879–1937. *DolgSzeg* 13. 1–24.

HALMÁGYI P. – TÓTH F.

- 2002 A makói József Attila múzeum története. In: Lengyel A. (szerk.): *A hagyomány szolgálatában. Történeti ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól*. Szeged, 194–202.

IMPLOM J.

- 1935 Érdekes gyulai lelet. *DolgSzeg* 11. 234–237.

ISTVÁNOVITS E. – KULCSÁR V.

- 2018 „...Aligha állhat nekik bármely csatarend ellent.” Egy elfelejtett nép, a szarmaták. JAMK 74. Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 5. Nyíregyháza–Szeged.

IVANIŠEVIĆ, V. – BUGARSKI, I.

- 2018 'Roman ditches' in Bačka and the outer limites of Pannonia. In: L. Nagy M. – L. Szőlősi K. (szerk.): „Vadrózsából tündérsípót csináltam”. *Tanulmányok Istvánovits Eszter 60. születésnapjára*. JAMK 73. Nyíregyháza, 223–239.

KOREK J.

- 1990 Banner János és a „szegedi régészeti iskola” (1922–1945). In: *Emlékkönyv Banner János születésének 100. évfordulójára*. Szeged, 9–28.
- 2000 Életem és korom. Irodalmi hivatkozásokkal és jegyzetekkel ellátta: Anders A. és Kőhegyi M. *MFME – StudArch* 6. 469–497.

KÓSA L.

- 1977 Alföldi Tudományos Intézet. In: Ortutay Gy. (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon I*. Budapest, 69.

KŐHEGYI M.

- 2002 Bálint Alajos (1902–1983). In: Lengyel A. (szerk.): *A hagyomány szolgálatában. Történeti ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól*. Szeged, 91–95.

KÜRTI B.

- 1999 Móra Ferenc Kunágotája. In: Móra F.: *Lovassírok Kunágotán*. Csanádvármegyei Könyvtár 5. Szeged 1926 (hasonmás kiadás: 1999), 16–17.
- 2002 A régész Móra. In: Lengyel A. (szerk.): *A hagyomány szolgálatában. Történelmi ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól*. Szeged, 78–81.

MÓRA F.

- 1925 A csókai őstelepről. *DolgSzeg* 1. 18–25.

OROSZLÁN Z.

- 1927 Dolgozatok a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem archaeologiai intézetéből. Szerk. Buday Árpád. *Protestáns Szemle* 36. 458–460.

- 1929 Dolgozatok a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem archaeologiai intézetéből. Szerk. Buday Árpád. *Protestáns Szemle* 38. 213–215.
- PÁNCZÉL SZ. P. – VASS L.
2017 Buday Árpád (1979–1937). Egy élet Róma bűvöletében. *Szeged* 29. 11. 26–29.
- PÁRDUCZ M.
1931 A nagy magyar Alföld rómaikori leletei. *DolgSzeg* 7. 74–186.
1941 *A szarmatakor emlékei Magyarországon*. ArchHung 25. Budapest.
- PATAY P.
1961 *A bodrogkeresztúri kultúra temetői*. RégFüz II. 10. Budapest.
- PINTÉR-NAGY K.
2020 Relationship Between the Institute of Archaeology of Szeged and Provincial Museums in the Southern Part of the Great Hungarian Plain. I. In: Kulcsár, V. (ed.): „...how badly we need the so much desired palace of culture”. *Collectors, Founders, Museums in Eastern Europe in the 19th–20th Century*. Proceedings of the International Conference on Museum History held at Jósza András Museum, Nyíregyháza, November 11–3, 2019. Nyíregyháza, 151–168.
- PÓRSZÁSZ A.
2019 Elfeledett kincsek a Szegedi Régészeti Tanszékről: egy éremgyűjtemény revíziója. In: Gyöngyössy M. (szerk.): *NUMOPHYLACIUM NOVUM – Az I. Fiatal Numizmaták Konferenciája (2018) tanulmányai*. Budapest, 127–132.
- PÓSTA B.
1907 Jelentés az Érem- és Régiségtárról. *EMEÉ.* 3–54.
- ROSKA M.
1942 *Erdély régészeti repertórium, I. Őskor*. Kolozsvár.
- SIPOS C.
2017 A Csanádvármegyei történeti és régészeti társulat története. *A Makói József Attila Múzeum Évkönyve* 1. 170–192.
- SZAB
1928 *A szegedi Alföldkutató Bizottság*. Kézirat. Szeged.
- TANREND
1924 *A Magyar Királyi Ferencz-József Tudományegyetem tanrendje az 1924–1925. tanév második felére*. Szeged.
1926a *A Magyar Királyi Ferencz-József Tudományegyetem tanrendje az 1926–1927. tanév első felére*. Szeged.
1926b *A Magyar Királyi Ferencz-József Tudományegyetem tanrendje az 1926–1927. tanév második felére*. Szeged.
1929 *A Magyar Királyi Ferencz-József Tudományegyetem tanrendje az 1929–30. tanév első felére*. Szeged.
1930 *A Magyar Királyi Ferencz-József Tudományegyetem tanrendje az 1931–31. tanév első felére*. Szeged.
1931 *A Magyar Királyi Ferencz-József Tudományegyetem tanrendje az 1931–32. tanév első felére*. Szeged.
1935 *A Magyar Királyi Ferencz-József Tudományegyetem tanrendje az 1935–36. tanév második felére*. Szeged.
- TÓTH F.
2004 *Emlékeim Bálint Sándorról*. A Makói Keresztény Értelmiségi Szövetség Füzetei 37. Makó.
- TÓTH K.
2016 A régészeti gyűjtemény. In: Nagy I. (főszerk.): *110 év, 110 műtárgy a Tornyai János Múzeum gyűjteményéből*. Múzeumi Műhely 10. Hódmezővásárhely, 14–23.

VINCZE Z.

- 2002 Pósta Béla-iratok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának levéltárában. *ErdMúz* 64. 25–44.
- 2004 Pósta Béla és tanítványai. *Korunk* 15. 8. 58–73.
- 2007 A kolozsvári régészeti iskola születése. *Neveléstörténet* 4. 256–263.
- 2009a Pósta Béla. In: Kovács Kiss Gy. (szerk.): *Hivatás és tudomány. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiemelkedő személyiségei*. Kolozsvár, 399–432.
- 2009b Az Érem- és Régiségtár. In: Sipos G. (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*. Kolozsvár, 69–136.
- 2014 *A kolozsvári régészeti iskola a Pósta Béla-korszakban (1899–1919)*. Kolozsvár.

WEBIRODALOM

MÉL

- 2001 Kenyeres Á. (főszerk.): Magyar életrajzi lexikon 1000–1990. Arcanum Adatbázis, Budapest 2001. Elektronikus dokumentum: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> (a letöltés dátuma: 2020.06.29.)

SAS P.

- 2017 Buday Árpád szülőföldjének szerepe munkásságában. *Szabadság*, 2017. május 24: <http://szabadsag.ro/-/buday-arpad-szulofoldjenek-szerepe-munkassagaban> (a letöltés dátuma: 2019.04.10.)

“...FOLLOWING THE KOLOZSVÁR TRADITIONS...”

ÁRPÁD BUDAY, THE FOUNDER OF THE SZEGED ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE (Summary)

In May 1924, Árpád Buday was appointed the head of the Archaeological Institute of the University of Szeged resettled from Kolozsvár/Cluj. This institute has existed before, at least namely. Its actual employee at that time was assistant professor János Banner. Similarly to the earlier archaeological institute of Cluj, the one in Szeged provided a supplementary archaeological education for future teachers. That is to say, actually there was no training for archaeologists, but those outstandingly interested in archaeology, the students of the institute could become committed specialists.

Transylvania, Árpád Buday's home country was ideal terrain for his research interests (e.g. excavations in Porolissum, investigation of the *limes*, etc.). Szeged, the former Partiscon lying in the Barbaricum, on the other side of the Roman *limes* proved to be the worst choice from this point of view. So, Buday considered his main task to provide the best possible financial and infrastructural background for the high-standard education and research in the Szeged institute. He played an important role in its acquisition and organization. Supported by his authority and Cluj experiences he established the operation of the institute (rooms, staff, library, and archaeological collection). Soon after the re-establishment of the Archaeological Institute in Szeged, already a year later, in 1925, journal “*Dolgozatok*” (Studies) modeling the one edited in Cluj, was published. The institute became active in the archaeological investigation of the South Great Plain. As a member of the Great Plain Commission founded in 1927, Buday wrote the archaeological program of the regions. He also played an important role in the public life of the university. After his move to Szeged, he had a number of university positions. Among others, in the academic year 1931–1932 he was the dean of the Faculty of Arts.

Buday's versatility is shown by the outstanding energy he devoted to his leading functions in the university and public activities. Besides these, he founded the Archaeological Institute of Szeged practically out of nothing. János Banner became his proper successor, who continued Árpád Buday's work, the result of which by the late 1930s was an archaeological institute of outstanding value on European level.